

EKONOMSKE ODREDNICE HRVATSKOG SUSTAVA OBRAZOVANJA U EU

Bilušić, Ivan

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Economics in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:145:122499>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-05**

Repository / Repozitorij:

[EFOS REPOSITORY - Repository of the Faculty of Economics in Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Ekonomski fakultet u Osijeku

Sveučilišni preddiplomski studij, Poduzetništvo

Ivan Bilušić

**EKONOMSKE ODREDNICE HRVATSKOG SUSTAVA
OBRAZOVANJA U EU**

Završni rad

Osijek, 2021.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Ekonomski fakultet u Osijeku

Sveučilišni preddiplomski studij, Poduzetništvo

Ivan Bilušić

**EKONOMSKE ODREDNICE HRVATSKOG SUSTAVA
OBRAZOVANJA U EU**

Završni rad

Kolegij: Gospodarstvo Hrvatske

JMBAG: 0111134338

e-mail: ivan.bilusic97os@gmail.com

Mentor: Izv.prof.dr.sc. Nataša Drvenkar

Osijek, 2021.

IZJAVA

O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI, PRAVU PRIJENOSA INTELEKTUALNOG VLASNIŠTVA, SUGLASNOSTI ZA OBJAVU U INSTITUCIJSKIM REPOZITORIJIMA I ISTOVJETNOSTI DIGITALNE I TISKANE VERZIJE RADA

1. Kojom izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je završni (navesti vrstu rada: završni / diplomski / specijalistički / doktorski) rad isključivo rezultat osobnoga rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu. Potvrđujem poštivanje nepovredivosti autorstva te točno citiranje radova drugih autora i referiranje na njih.
2. Kojom izjavljujem da je Ekonomski fakultet u Osijeku, bez naknade u vremenski i teritorijalno neograničenom opsegu, nositelj svih prava intelektualnoga vlasništva u odnosu na navedeni rad pod licencom *Creative Commons Imenovanje – Nekomercijalno – Dijeli pod istim uvjetima 3.0 Hrvatska*.
3. Kojom izjavljujem da sam suglasan/suglasna da se trajno pohrani i objavi moj rad u institucijskom digitalnom repozitoriju Ekonomskoga fakulteta u Osijeku, repozitoriju Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku te javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15).
4. izjavljujem da sam autor/autorica predanog rada i da je sadržaj predane elektroničke datoteke u potpunosti istovjetan sa dovršenom tiskanom verzijom rada predanom u svrhu obrane istog.

Ime i prezime studenta/studentice: Ivan Bilušić

JMBAG: 0111134338

OIB: 63173598364

e-mail za kontakt: ivan.bilusic97os@gmail.com

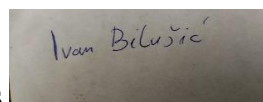
Naziv studija: Preddiplomski sveučilišni studij smjer Poduzetništvo

Naslov rada: Ekonomske odrednice hrvatskog sustava obrazovanja u EU

Mentor/mentorica diplomskog rada: Izv.prof.dr.sc. Nataša Drvenkar

U Osijeku, 23.9.2021. godine

Potpis

SAŽETAK

Obrazovanje je danas ključni element za uspjeh pojedinca, ali i sam rast i razvoj države. Isto tako, obrazovanje je ključni element za rast i napredak društva u kojem živimo. Kada se ljudi obrazuju, oni mogu značajno pridonijeti svojoj obitelji i društvu u različitim aspektima i područjima, stvarajući tako stabilnu i poticajnu zajednicu. Pronalaženje posla nije lako, pogotovo u vrijeme ekonomskih previranja. Česta su natjecanja sa stotinama drugih kandidata za upražnjeno mjesto. Osim toga, što je niža razina obrazovanja, to se veći broj ljudi prijavljuje za isto nisko plaćeno početno radno mjesto. Međutim, s odgovarajućim kvalifikacijama i obrazovanjem, povećavaju se šanse da se dobije željeni posao.

Tema i svrha ovog završnog rada je važnost ekonomskih odrednica hrvatskog obrazovnog sustava. U ovom radu je definiran koncept obrazovnog sustava i prikazane su sve poveznice s gospodarstvom i sve ekonomske odrednice obrazovanja. Svrha je ovog rada usporediti obrazovanje Republike Hrvatske i Njemačke, izabrane članice Europske unije. Osim toga, analizirat će se zaposlenost i nezaposlenost Republike Hrvatske u smislu obrazovne razine stanovništva.

Ključne riječi: konkurentnost, obrazovanje, osposobljavanje, financiranje

SUMMARY

Education today is a crucial element for successful individuals and the growth and development of the state itself. Likewise, education is also an essential element for the growth and progress of the society in which we live. When people are educated, they can make a significant contribution to their family and society in various aspects and areas, thus creating a stable and supportive community. However, finding a job is not easy, especially in times of economic turmoil. There are frequent competitions with hundreds of other candidates for the vacancy. In addition, the lower the level of education, the more people apply for the same low-paid starting job. However, with the right qualifications and education, the chances of getting the desired job increase.

The topic and purpose of this final paper is an important economic determinant of the Croatian education system. This paper defines the concept of the education system and presents links with the economy. Also, it shows the economic determinants of education. It is important to compare the education system of the Republic of Croatia and Germany, elected members of the European Union. In addition, the employment and unemployment of the Republic of Croatia and the connections of the labor market with the education system are also subject to analysis.

Keywords: competitiveness, education, training, financing

SADRŽAJ

SAŽETAK	
SUMMARY	
1. UVOD	1
2. METODOLOGIJA RADA	2
2.1. Predmet i cilj rada.....	2
2.2. Znanstvene metode.....	2
2.3. Struktura rada	3
3. OBILJEŽJA HRVATSKOG I EUROPSKOG OBRAZOVNOG SUSTAVA.....	4
3.1. Obrazovna politika EU	7
3.2. Obilježja hrvatskog i europskog obrazovnog sustava	10
3.3. Financiranje škola u Europskoj uniji i u Republici Hrvatskoj	12
4. OBRAZOVANJE U REPUBLICI HRVATSKOJ	16
4.1. Obrazovanje u ranom djetinjstvu	17
4.3. Osnovno obrazovanje	17
4.4. Srednjoškolsko obrazovanje.....	18
4.5. Više obrazovanje	19
4.6. Manjinske škole.....	20
4.7. Kućno obrazovanje i alternativne škole	21
4.8. Ostale obrazovne ustanove	22
5. OBRAZOVANJE U NJEMAČKOJ	22
5.1. Predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje.....	22
5.2. Više obrazovanje	23
5.3. Problemi tranzicije	24
6. KLJUČNA ULOGA OBRAZOVANJA U EKONOMIJI I EKONOMSKE ODREDNICE OBRAZOVANJA	25
6.1. Uloga kognitivnih i mekih vještina u oblikovanju ekonomskih ishoda	29

6.2. Povećanje vještina	30
6.3. Povećanje broja obrazovanih žena	30
7. ANALIZA NEZAPOSLENOSTI PREMA STUPNJU OBRAZOVANJA U REPUBLICI HRVATSKOJ.....	32
7.1. Nezaposlenost prema stupnju obrazovanja u Republici Hrvatskoj	32
7.2. Oporavak radnih mjesta i povećana nejednakost kao dugoročni ožiljci COVID-19	35
7.3. Obrazovna struktura stanovništva u Republici Hrvatskoj i Njemačkoj te podaci država članica Europske unije.....	37
8. ZAKLJUČAK	41
9. LITERATURA.....	42

1. UVOD

Ljudi s visokim obrazovanjem i raznolikim iskustvom vjerojatnije će dobiti visoko plaćene, stručne poslove. „Marljivo učite, posvetite svoje vrijeme i trud stjecanju znanja i postizanju visoke razine kompetencija ako želite voditi ugodan način života“, česte su preporuke starijih generacija mlađima. Marljivo učenje tijekom cijele škole i studija pokazuje da se osoba ne boji napornog rada i da je u stanju ispuniti svoje ciljeve. Poslodavci to vide kao veliku prednost jer svi preferiraju odgovornu i obrazovanu radnu snagu, a bolji rezultati tijekom obrazovnog sustava potvrđuju ujedno i bolje radne navike. Nakon završetka određenog stupnja obrazovanja ili, diplomiranja, slijedi potraga posla koji će zadovoljiti osobu, ali i koja će istoj dati priliku da vježba ono što je naučila, a istovremeno osigurati dovoljnu plaću za njegove potrebe.

Obrazovanje je uvijek osiguravalo poštovanje društva. Opće je prihvaćeno mišljenje, kako bi se osigurao ugodan način života, ljudi bi se trebali obrazovati i dobiti dobro plaćen posao. Pomaže u stjecanju bolje reputacije i povećava šanse da se lakše i brže „popnu na ljestvici karijere“. S druge strane, pruža financijska sredstva za stabilan život – veću kupovnu moć i svojevrsnu sigurniju budućnost. Nadalje, mogućnost posjedovanja vlastitog doma pruža stabilnost i povećava samopouzdanje. To dovodi do stvaranja pozitivnog okruženja za obitelji i zajednice.

Neminovna je činjenica kako je obrazovanje ključno za suvremeno društvo. Treba učiti o kulturi, povijesti i drugim važnim aspektima kako bi mogli pridonijeti suvremenom društvu. Obrazovanje oblikuje ljude u vođe ne samo sa znanjem o (fakultetskim) predmetima, već im također pokazuje kako voditi s emocijama i pravim vrijednostima. Obrazovani ljudi, načelno, mogu razlikovati dobro i loše, pa obrazovanje pomaže u smanjenju stope kriminala, a samo kompetentni lideri mogu nam pomoći da nas odvede na dobar i pravi put.

Digitalno obrazovanje pomaže povezivanju s ljudima i organizacijama širom svijeta. Granice više ne postoje. Sposobnost komuniciranja i razmjene mišljenja s ljudima iz drugih zemalja i kultura proširuje vidike i pomaže nam da se razumijemo i cijenimo.

Obrazovanje je ključ za pretvaranje slabosti u snagu. Nudi različite alate i načine za razumijevanje suvremenih problema, njihovih eventualnih „korijena“ u prošlosti, ali i pomaže u njihovom rješavanju te svojevrsnoj spremnosti na izazove budućnosti. Osim toga, obrazovanje nam daje značajnu mentalnu agilnost za donošenje ispravnih odluka i kretanje u „akciju“ kad je to potrebno. Ujedno, bitno je naglasiti kako mnoge vrste istraživanja pokazuju

da se obrazovane žene mogu lakše suprotstaviti rodnoj pristranosti i bračnom nasilju jer su poboljšale svoje sposobnosti donošenja odluka kao i materijalnu/egzistencijalnu sigurnost.

Bilo da se radi o poštovanju, višem položaju u društvu i profesionalnom okruženju, financijskoj sigurnosti, stabilnosti obitelji, obrazovanje pruža sve to i još mnogo više. Stabilnost doma koju pruža posjedovanje vlastitog doma pomaže djeci koja su odrasla u vlastitim kućama ili stanovima da postanu uspješniji. Obrazovanje pokazuje važnost napornog rada, a ujedno pomaže da rastemo i razvijamo se. Tako smo sposobni oblikovati bolje društvo za život poznajući i poštujući prava, zakone i propise.

O svemu ovome u širem kontekstu bit će riječi u ovom završnom radu. Stoga, završni rad obrađuje tematiku ekonomskih odrednica hrvatskog sustava obrazovanja. Uz navedeno, analizirat će se i prikazati razlike između obrazovanja u Republici Hrvatskoj i obrazovanja u jednoj od najrazvijenijih zemalja članica Europske unije – Njemačkoj.

2. METODOLOGIJA RADA

Ovo poglavlje ukratko objašnjava samu metodologiju rada. U nastavku slijedi prikaz predmeta i cilja rada te pregled znanstvenih metoda koje su korištene za vrijeme pisanja ovoga rada. Isto tako, poglavlje prikazuje strukturu rada.

2.1. Predmet i cilj rada

Predmet i cilj ovoga rada jest prikazati ekonomske odrednice hrvatskog sustava obrazovanja. U radu će se definirati pojam sustava obrazovanja te će se dati pregled poveznica s ekonomijom, u širem smislu te ekonomske odrednice obrazovanja u užem smislu. Cilj ovoga rada je usporediti obrazovanje u Republici Hrvatskoj te u odabranoj članici Europske unije – Njemačkoj. Isto tako, u redu će se analizirati zaposlenost odnosno nezaposlenost u Republici Hrvatskoj s obzirom na stupanj obrazovanja.

2.2. Znanstvene metode

U pisanju ovog rada korištene su sljedeće znanstvene metode: metoda prikupljanja i brade podataka, analitička metoda, metoda klasifikacije i usporedbe, metoda sveobuhvatne analize, opisna metoda i sintetička metoda. Na početku pisanja završnog rada korištene su metode

prikupljanja i obrade podataka. Analitička metoda također se koristi za razlaganje složenih pojmova i elemenata na jednostavnije komponente i bila je od velikog značaja prilikom objašnjavanja dostupnih podataka i analiza kako bi se bolje shvatile ekonomske odrednice obrazovanja i općenito značaj za ekonomiju u cijelosti. Kako bi bila jasna i uredna, u razvrstavanju sadržaja rada i detaljnijoj raščlambi ekonomskih odrednica obrazovanja te distinkcija sa samim sustavom obrazovanja koristi se klasifikacijska metoda, a u detaljnom opisu činjenica i pojmova vezanih uz područje ovog istraživanja, opisna metoda. Posljednji dio rada koristi sintetičku metodu kako bi se, iz svih iznesenih i analiziranih pojmova, poveznica, obrazloženja, kreiralo zaključno mišljenje o sustavu obrazovanja i njegovom značaju za ekonomiju (svake) zemlje.

U pisanju završnog rada korišteni su relevantni znanstveno-stručni izvori poput znanstvenih i stručnih članaka, knjiga iz područja ekonomije, različiti domaći i strani izvori, izvješća i publikacije relevantnih institucija te dostupni materijali s web stranica.

2.3. Struktura rada

Rad se sastoji od ukupno sedam poglavlja. Prvo poglavlje je uvod u kojemu se daje definicija pojma obrazovanje te se uvodi u samu temu i problematiku ovoga rada. Drugo poglavlje je metodologija rada. U ovom dijelu rada definiraju se predmet i cilj rada, znanstvene metode koje su korištene pri pisanju rada te sama struktura rada. Treće poglavlje definira obilježja hrvatskog i europskog sustava obrazovanja. Ovo se poglavlje sastoji od nekoliko potpoglavlja u kojemu će se obrađivati obrazovna politika Europske unije, sama obilježja europskog i hrvatskog sustava obrazovanja te načini financiranja škola u Republici Hrvatskoj, ali i u Europskoj uniji. Četvrto poglavlje govori o obrazovanju u Republici Hrvatskoj, a peto o obrazovanju u Njemačkoj. Naime, kroz ova dva poglavlja moći će se uočiti razlika u obrazovnom sustava u ove dvije države te će se uočiti i sama razlika kada su u pitanju ekonomske odrednice hrvatskog i njemačkog sustava obrazovanja. Šesto poglavlje je zaključak u kojemu će se sumirati sve napisano u radu. Nakon zaključka slijedi još popis literature koji je koristio i pomogao tokom pisanja ovoga rada.

3. OBILJEŽJA HRVATSKOG I EUROPSKOG OBRAZOVNOG SUSTAVA

U posljednjih deset godina pojam obrazovanja postaje sve važniji u današnjem okruženju. Pitanje je zašto je obrazovanje toliko važno? Može se vidjeti da se obrazovanjem bave mnogi makroekonomisti koji su predložili različite modele i teorije obrazovanja, među kojima je ključna odrednica ekonomskog rasta ljudski kapital. U suvremenom gospodarstvu obrazovanje se kao jedna od važnih odrednica ekonomskog i društvenog napretka pojavljuje u većini razvojnih strategija. Utjecaj obrazovanja na gospodarski rast proizlazi iz činjenice da je obučena radna snaga stekla odgovarajuće sposobnosti koje utječu na vlastitu konkurentnost gospodarstva u poboljšanju produktivnosti, kvalitete i inovativnosti.

Obrazovanjem ljudi stječu sposobnost da budu učinkovitiji u izvršavanju radnih zadataka i prijenosa, što im omogućuje stvaranje i usvajanje novih ideja koje potiču inovacije i tehnološki napredak. Poslodavci će ih upravo zbog veće produktivnosti nagraditi većom produktivnošću u obliku većih prihoda. S druge strane, ljudi se suočavaju s problemima na tržištu rada zbog nedostatka znanja i vještina stečenih obrazovanjem.

Pojam obrazovanje može se naći u mnogim studijama, politikama, modelima i teorijama koje pokušavaju objasniti njegov učinak na pojedince (odnosno, društvo u kojem živimo). Zašto je obrazovanje toliko važno? Njegova važnost proizlazi iz ogromnog utjecaja na gospodarski, gospodarski, društveni, društveni i politički napredak. S ekonomskog gledišta, obrazovanje se može promatrati kao ulaganje u znanje i vještine ljudi, kao ljudski kapital. Nekoliko različitih autora predložilo je mnoge definicije ljudskog kapitala. U osnovi, ljudski kapital predstavlja znanje, vještine, sposobnosti i karakteristike koje utjelovljuje pojedinac, što doprinosi stvaranju osobne, društvene i ekonomske dobrobiti (OECD, 2017.). Ulaganjem u ljudski kapital može se steći sposobnost da budu učinkovitiji u obavljanju radnih zadataka, a stečeno se znanje akumulira u stvaranju i usvajanju novih ideja koje potiču inovacije i tehnološki napredak. Ovaj tehnološki napredak utječe na konkurentnost gospodarstva te u konačnici dovodi do i određuje gospodarski i gospodarski rast.

S teorijskog gledišta, u makroekonomskom svijetu ova se uloga obrazovanja objašnjava endogenim modelom gospodarskog rasta. Daleko od egzogenih modela rasta, mnogi su se ekonomisti pojavili posljednjih desetljeća, nastojeći „endogenizirati“ dugoročne stope rasta ili

endogene modele rasta. Modeli su podijeljeni u tri skupine. Prva skupina je model rasta AK, koji koristi eksternalije proizvodnje za objašnjenje tehnološkog napretka, takozvano učenje kroz rad. Drugi skup modela objašnjava tehnološki napredak kroz akumulaciju ljudskog kapitala. Treća skupina modela temelji se na ulaganju gospodarskih subjekata u istraživanje i razvoj, što dovodi do tehnološkog napretka. Ovaj model znači da radnici s višim stupnjem obrazovanja mogu pomoći u povećanju proizvodnje i učinkovitiji su od radnika s nižim stupnjem obrazovanja. S obzirom na prethodni utjecaj endogenog modela rasta, Ćorić i Malešević-Perović (2013.) naglasili su da je ljudski kapital jedan od osnovnih čimbenika za razvoj novih tehnologija i gospodarski rast. Drugim riječima, proces globalizacije doveo je do razvoja novih teorija rasta, u kojima znanje ima veliki i poseban utjecaj na produktivnost i gospodarski rast. Znanje je izravno povezano s obrazovanjem.

Tehnološke inovacije ključ su poboljšanja produktivnosti koje proizlaze iz povećanja i poboljšanja znanja. Ćosić i Fabac (2001.) naglasili su ulogu obrazovanja, koje može promicati implementaciju i usvajanje novih tehnologija, čime se potiče gospodarski rast. U svijetu sada postoje vrlo velike industrije u razvoju, pa se očekuje da će doći do rasta u sljedećih nekoliko godina, sve temeljeno na znanju. Slično, Nelson i Phelps (1966.) naglašavali su ulogu obrazovanja u stopi rasta zemlje. Zemlja s više ljudskog kapitala ili obrazovanijom radnom snagom bolje će usvojiti tehnologije koje se nalaze drugdje. Što je veći iznos ljudskog kapitala u zemlji, veća je stopa apsorpcije vodećih tehnologija, što dovodi do veće stope rasta zemlje.

Hanushek i Woessmann (2015.) proučavali su korelaciju između prosječne stope rasta BDP -a između 1960. i 2009. godine i prosječnog uspjeha studenata na međunarodnim ispitima. Zaključili su da postoji pozitivna korelacija između stope rasta BDP -a i ulaganja u obrazovanje. Drugim riječima, zemlje s boljim rezultatima testova imaju veće stope rasta od zemalja s lošim rezultatima testova.

Kao što je ranije spomenuto, sposobnosti stečene obrazovanjem mogu povećati produktivnost u obavljanju radnih zadataka. Veća produktivnost čini ih „privlačnijima“ za poslodavce. Rezultat je nagrada u obliku veće plaće. Ako obrazovanija osoba pridonosi većem graničnom proizvodu u proizvodnom procesu tvrtke, tada će u tržišnom gospodarstvu poslodavac toj osobi isplatiti veće plaće. S druge strane, ljudi se suočavaju s problemima na tržištu rada zbog nedostatka znanja i vještina stečenih obrazovanjem. Stoga se koristi koje pojedinci ostvaruju obrazovanjem očekuju veći prihod ili bogatstvo te veće zadovoljstvo životom.

Važnost ova dva učinka ovisi o mnogim čimbenicima, poput funkcioniranja tržišta rada, stanja poslovnog ciklusa, javnih politika, a posebno o važnosti institucija tržišta rada. Stoga je Woessmann (2014.) istraživao povratak obrazovanju u obliku plaća na temelju podataka iz 17 zemalja EU -a koje sudjeluju u programu *PIAAC*. Razmatra zaposlenike između 35 i 44 godine. U ovaj je odnos uključio godine obrazovanja i prihoda. Prema dobivenim podacima, plaće rastu s godinom obrazovanja. U prosjeku u svim zemljama EU plaće se povećavaju za 7,4% za svaku dodatnu godinu obrazovanja. Stoga pojedinci koji dobiju dodatnu godinu obrazovanja mogu ostvariti veći prihod. Prema istraživanju OECD -a (2018.), veći prihodi povezani su s razinama visokog obrazovanja. U 2016. u zemljama OECD-a prosječni prihod odraslih od 25 do 64 godine sa visokim obrazovanjem bio je 54% veći od onih sa srednjoškolskim obrazovanjem, a 22% niži za one sa nižom srednjom školom.

Prema društvenoj percepciji obrazovanja, Čavrak (2013.) je naglasio nezamjenjivu društvenu funkciju obrazovanja, koja bi trebala promicati demokraciju, odnosno bolju suradnju između ljudi i države. Bez obrazovanih građana ne može biti prave demokracije. Mnogo je lakše upravljati neobrazovanim građanima koji imaju strana gledišta i pitaju se zašto. Obrazovanje potiče građane na odgovorno i demokratsko djelovanje. Dobivanjem više informacija tijekom školovanja građansko i političko sudjelovanje može se izravno povećati pružanjem relevantnih informacija i iskustva te njegovanjem sposobnosti, vrijednosti, stavova i uvjerenja koja potiču građansko sudjelovanje. Stoga promiče politički razvoj stvaranjem nacionalnog identiteta i integracije, no kako se razina osobnog obrazovanja poboljšava, tako se povećava i kritika politike i postojećeg poretka. Istodobno, može neizravno povećati pojedinačno sudjelovanje poboljšanjem društvenog statusa, čime se omogućuje bolje dobivanje društvene i političke moći.

Barro (1998.) je putem ekonometrijskih metoda otkrio da je stupanj visokog obrazovanja stanovništva ključni faktor u prihvaćanju demokratskog i tolerantnog političkog ponašanja, što političku stabilnost čini nužnim preduvjetom za cjelokupni društveni i gospodarski razvoj. To se ponašanje mora dogoditi na višoj društveno-ekonomskoj razini, jer u ekonomski nerazvijenim uvjetima, novo prihvaćene demokracije, ponekad nametnute od strane bivših kolonijalnih vlada ili međunarodnih organizacija, „neće dugo trajati“. Stoga obrazovanje može poboljšati osobne i društvene sposobnosti te obogatiti i uživati u životu.

3.1. Obrazovna politika EU

Konkurentnost je jedan od ključnih preduvjeta za gospodarski razvoj stoga su razvijene zemlje shvatile da je konkurentnost složen pojam, a njezina ključna uloga leži u ljudskom kapitalu, točnije razini znanja, vještina i sposobnosti koje zemlja posjeduje. Stoga je EU usvojila *Lisabonsku strategiju* za poboljšanje konkurentnosti, a nakon nje, uslijedile su revidirane strategije među kojima je posljednja, u trenutku pisanja ovog rada, održiva Europa 2030 (iako, za RH je još uvijek relevantna Europa 2020). Kvaliteta radne snage stvara sposobnost zemlje da razvija, širi i koristi znanje i informacije, čineći zemlju konkurentnijom, a time i poboljšavajući kvalitetu života zemlje. „Najvažniji čimbenici koji određuju kvalitetu rada i konkurentnost su obrazovni sustav zemlje, usklađena ponuda i potražnja te troškovi rada“, ističe Vuković (2007). S jedne strane, sustav visokog obrazovanja su resursi i inovacije koji postavljaju temelje za istraživanje i tehnološki razvoj. S druge strane obrazovanje mora odgovarati potrebama gospodarstva. Obrazovanje je temelj konkurentnosti. Bez zadovoljavajuće obrazovne strukture nemoguće je postići krajnje ciljeve bilo kojeg gospodarstva, naime nacionalni rast, kvalitetu života i zapošljavanje. Slika 1 prikazuje piramidu konkurentnosti koju je razvilo Nacionalno vijeće za konkurentnost, prikazujući čimbenike potrebne za gospodarski rast i pokazujući da se ona na prvoj razini temelji na obrazovanju, poduzetničkom okruženju, kvaliteti poslovnog sektora te infrastrukturi i okolišu. Druga razina je izvoz, produktivnost, troškovi i ulaganja. Oni se nazivaju posrednici. Rezultati, ili treća razina je rast, kvaliteta i zaposlenost. Može se zaključiti da je obrazovanje jedan od najvažnijih elemenata konkurentnosti jer je zapravo temelj drugih uvjeta, a postoji razlog zašto je na dnu piramide, kao što je prikazano na slici 1.

Slika 1.: Piramida konkurentnosti

Izvor: autor preuzeo gotov grafički prikaz iz: Vuković, 2007.

2000. godine, na Europskom vijeću u Lisabonu, premijer i zemlje članice EU-a postigle su strateški cilj učiniti EU najkonkurentnijom ekonomijom zasnovanom na znanju do 2010. godine. Stopa zaposlenosti je najveća. Stoga je za postizanje tog cilja uvedena „*Lisabonska strategija*“. Ovo je plan koji povezuje kratkoročne političke inicijative sa srednjoročnim i dugoročnim ekonomskim reformama. Deset godina kasnije, na sastanku Europskog vijeća, europski čelnici usvojili su strategiju pod nazivom „*Europa 2020*“. Ovo je nova desetogodišnja strategija usmjerena na promicanje rasta i zapošljavanja te promicanje i provedbu strukturnih reformi. Strategija uključuje nekoliko glavnih prioriteta za provedbu Vodiča za europsku strategiju 2020. Glavna strategija usredotočena je na pametan, održiv i uključiv razvoj. Inteligentni razvoj odnosi se na gospodarski razvoj temeljen na inovacijama i znanju. Održivi razvoj znači promicanje učinkovitijeg i konkurentnijeg gospodarstva s ciljem poboljšanja poslovnog okruženja, dok inkluzivni rast promiče zapošljavanje na visokoj razini, čiji je glavni cilj osigurati društvenu i prostornu koheziju. Usvojene su i smjernice strategije Europa 2020, od kojih su neke vezane za samu obrazovnu politiku, točnije obrazovanje. Ujedno, prošlo je pet ciljeva, a prema Centru za informiranje i savjetovanje u karijeri, oni su sljedeći:

1. Povećati stopu zaposlenosti ljudi u dobi od 20 do 64 godine sa sadašnjih 69% na najmanje 75%.
2. Ostvariti cilj korištenja 3% bruto domaćeg proizvoda (BDP -a) za istraživanje i razvoj, posebno poboljšanjem uvjeta za ulaganja u istraživanje i razvoj privatnog sektora i postavljanjem novih pokazatelja za praćenje inovacija.
3. Smanjite emisije stakleničkih plinova za najmanje 20% u odnosu na razinu iz 1990. te smanjite za 30% ako to dopuštaju uvjeti, povećajte udio obnovljive energije u finalnoj potrošnji energije na 20% i povećajte energetska učinkovitost za 20%.
4. Smanjiti udio prerano napuštenih škola sa sadašnjih 15% na 10%, te povećati udio ljudi u dobi od 30 do 34 godine s visokim obrazovanjem s 31% na najmanje 40%.
5. Smanjiti europsko stanovništvo koje živi ispod granice siromaštva za 25% (broj ljudi u opasnosti od siromaštva trebao bi se smanjiti za 20 milijuna) (više o tome, naravno, u samoj Strategiji).

Treba spomenuti da su navedeni svi ciljevi jer su međusobno povezani. Stoga će, na primjer, podizanje razine obrazovanja, preciznije poboljšanje obrazovnih politika i povećanje zaposlenosti, dok će povećanje stope zaposlenosti pomoći smanjenju siromaštva, jačanju istraživačkih i razvojnih sposobnosti i inovacijama u raznim gospodarskim sektorima. Druga strategija, nazvana EU strategija za mlade - ulaganje i osnaživanje, donesena je 2009. godine i

pruža smjernice za mlade sljedećeg desetljeća. Glavni cilj nove strategije ogleda se u njenom imenu, naime ulaganje i osnaživanje. Ulaganjem će se više sredstava posvetiti formuliranju politika važnih za svakodnevni život mladih, a osnaživanje je cilj koji će osnažiti mlade ljude na poljima obrazovanja i zapošljavanja.

U posljednjih deset godina Europa prolazi kroz svojevrsno razdoblje tranzicije. Glavni razlog ove situacije je globalna ekonomska kriza 2008. Ova se kriza proširila na sve dijelove svijeta, a mnoge se regije i dalje suočavaju s njezinim posljedicama. Osim toga, formirani su različiti dugoročni izazovi poput globalizacije, prekomjernog iskorištavanja prirodnih resursa, povećanog onečišćenja okoliša, starenja stanovništva i siromaštva. Postavlja se pitanje kako se nositi s gore navedenim izazovima? Rješavanje slabosti europskog gospodarstva zahtijeva strukturne reforme koje u velikoj mjeri ovise o sposobnosti država članica EU da u konačnici postignu zajedničke ciljeve na razini Unije. Odgovor EU -a i država članica na ove izazove je *Strategija Europa 2020*.

Europa 2020. pokrenuta je 2010. godine kao strategija rasta, razvoja i otvaranja novih radnih mjesta u Europskoj uniji. Strategija je dugoročni plan rasta koji se temelji na pet glavnih ciljeva koje treba postići do 2020. godine, usmjerenih na rješavanje europskih gospodarskih, društvenih i ekoloških slabosti. Ova strategija nastoji odgovoriti na izazove koje predstavlja kriza i strukturne slabosti europskog gospodarstva putem mjera za poticanje rasta potrebnih za pripremu europskog gospodarstva za budućnost. Stoga je EU učinila napore da se konačno riješi krize i stvori uvjete za konkurentnije gospodarstvo temeljeno na ulaganjima u znanje, niskougljičnom gospodarstvu, visokoj zaposlenosti, produktivnosti i društvenoj koheziji. Europa 2020 ima za cilj promicanje pametnog, održivog i uključivog rasta (pet glavnih ciljeva Europe 2020). Ovih pet glavnih ciljeva Europe 2020 su smjernice za politike rasta na nacionalnoj i razini EU. Stoga su države članice te glavne ciljeve pretvorile u pojedinačne nacionalne ciljeve na temelju različitih polazišta. Ovi ciljevi Europe 2020 utjelovljeni su u područjima zapošljavanja, inovacija, obrazovanja, siromaštva i klime/energije (Europa 2020):

1. Zapošljavanje: 75% ljudi u dobi od 20 do 64 godine trebalo bi biti zaposleno
2. Istraživanje i razvoj (R&D): 3% BDP -a EU treba usmjeriti u istraživanje i razvoj
3. Klimatske promjene i energija: u usporedbi s razinama iz 1990. godine, emisija stakleničkih plinova treba biti smanjena za 20%; treba povećati udio energije dobivene iz obnovljivih izvora energije na 20%; nužno je povećati energetske učinkovitost za 20%.

4. Obrazovanje: stopa prijevremenog odlaska trebala bi biti manja od 10%; najmanje 40% ljudi u dobi od 30 do 34 godine treba imati visoko obrazovanje
5. Siromaštvo i socijalna isključenost: nužno je smanjiti broj ljudi koji žive u siromaštvu/društvenoj isključenosti ili se suočavaju s takvim životnim rizicima za najmanje 20 milijuna ljudi.

U konačnici, nastavno na prethodno, novija usmjerenja strateškog okvira EU idu samo prema još održivijem ekonomskom razvoju i usmjeravanju na nešto niže lokalne razine nego što je bio slučaj s regionalnim razvojem do sada. U nastavku rada, objasniti će se hrvatski i europski obrazovni sustav.

3.2. Obilježja hrvatskog i europskog obrazovnog sustava

EU nastoji što više koordinirati obrazovne sustave svojih članica, ali nažalost, javni obrazovni sustavi i dalje se međusobno razlikuju. Trajanje osnovnog i srednjeg obrazovanja uvelike varira. Dobni raspon djece za kretanje u školu je od 3 do 7 godina. Petogodišnja djeca u Grčkoj, Litvi, Mađarskoj, Malti, Nizozemska, Engleska, Wales i Škotska već počinju pohađati osnovno školsko obrazovanje. Tablica 1 navodi države članice EU prema duljini obveznog obrazovanja. Raspon završetka osnovnog obrazovanja je 10 do 16 godina, tako da učenici u ovim godinama kreću u/na srednjoškolsko obrazovanje, a srednjoškolsko obrazovanje završavaju u rasponu od 15. do 20. godine. Vrijedno je spomenuti da Hrvatska pripada prosječnoj razini ovog tržišnog segmenta. Hrvatski obvezni obrazovni ciklus jedan je od najkraćih u Europi, točnije niti jedna država članica EU nema obvezni obrazovni ciklus kraći od devet godina. Tablica 1. pokazuje da samo Hrvatska ima 8 godina obveznog obrazovanja. Što se tiče strukture obrazovnog sustava, hrvatski je školski sustav najbliži češkom i slovenskom. Obrazovni sustavi Francuske, Austrije, Italije i Švedske slične su strukture, dok su obrazovni sustavi Njemačke, Slovačke i Švicarske malo povezani s ostalim obrazovnim sustavima.

Tablica 1.: Duljina obveznog obrazovanja prema članicama Europske unije

Duljina obveznog obrazovanja	Članica Europske unije
8 godina	Hrvatska;
9 godina	Belgija, Bugarska, Češka, dio Njemačke, Estonija, Litva, Austrija, Portugal, Slovenija, Finska, Lihtenštajn;
10 godina	Danska, dio Njemačke, Republika Irska, Estonija, Grčka, Španjolska, Francuska, Italija, Poljska, Rumunjska, Slovačka, Island, Norveška i Cipar (10 godina i 4 mjeseca);
11 godina	Litva, Luksemburg, Malta, Engleska, Wales, Škotska;
12 godina	Sjeverna Irska;
13 godina	Mađarska, Nizozemska

Izvor: Santini i Bebek, 2012.:86

Santini je 2005. proučavao načela učenja u *Bologni*. Iste godine uvedeni su i *HNOS* ili Hrvatski nacionalni osnovnoškolski standardi za uklanjanje suvišnih obrazovnih sadržaja i uvođenje suvremenih metoda učenja temeljenih na istraživačkoj nastavi, samostalnom i grupnom radu te primjeni znanja i znanja. vještina. Nažalost, ovi standardi nisu tada zaživjeli. 2009. godine srednjoškolsko je obrazovanje uvelo metodu nacionalne zrelosti i strategiju za visokoškolske ustanove nakon završetka srednje škole. Godine 2006. uspostavljen je Hrvatski kvalifikacijski okvir (*CROQF*), koji je „alat za izgradnju kvalifikacija stečenih u Republici Hrvatskoj, koji pruža osnovu za jasnoću, dostupnost, prohodnost, pristup i kvalitetu kvalifikacija“ (Santini, 2012.). Drugi alat koji je uključen u hrvatski obrazovni sustav je Nacionalni okvir kvalifikacija, koji je alat koji se temelji na kvalifikacijama stečenim u određenoj zemlji. On pruža osnovu za jasnoću, dostupnost, prohodnost, stjecanje i kvalitetu kvalifikacija (Santini, 2012.). Europski kvalifikacijski okvir zamišljen je kao sredstvo prepoznavanja i razumijevanja kvalifikacija između nacionalnih kvalifikacijskih okvira. Iako je obrazovanje pretrpjelo mnoge promjene od 2006. godine i razvili su se različiti planovi i alati, obrazovni sustav još uvijek ima mnogo slabosti. Stoga je, prema statističkim podacima, stanje osnovnih i srednjih škola i fakulteta općenito nepovoljno. Razlog nije nepravilno postavljanje ciljeva, već pogrešna prosudba tadašnje situacije i način provedbe reforme. Reforme provedene u srednjim školama zrelost su zemlje.

3.3. Financiranje škola u Europskoj uniji i u Republici Hrvatskoj

Svaka država članica EU prilagođava obrazovni sustav prema vlastitim potrebama i mogućnostima, te na taj način formulira novi sustav financiranja, a svaki sustav ima svoje osobitosti. Kad zemlja traži načine za provođenje reformi, inspiraciju često traži na primjerima drugih zemalja. Stoga metoda financiranja obrazovanja koja se primjenjuje u jednoj zemlji možda nije u potpunosti primjenjiva na drugu zemlju, ali se može koristiti kao nadahnuće za reforme, posebno u zemljama koje tradicionalno imaju slične strukture i metode javnog financiranja. Može se zaključiti da je glavni način financiranja obrazovanja u Hrvatskoj i EU nacionalni proračun. S druge strane, u europskim zemljama sustavi financiranja obrazovanja vrlo su različiti, jer su se ti sustavi razvijali desetljećima kako bi udovoljili potrebama pojedinaca, cjelokupnog društva i cjelokupnog gospodarstva.

U nekim zemljama EU središnje vladine agencije ili ministarstva izravno isplaćuju plaće učiteljima školama. Te su zemlje Irska, Španjolska, Hrvatska, Cipar, Nizozemska, Portugal i Slovenija (Santini, 2012.). S druge strane, država također može sama isplaćivati plaće učiteljima. Zemlje koje isplaćuju plaće učiteljima su Belgija, Njemačka, Italija, Mađarska i Malta (Santini, 2012.). U preostalim državama članicama Europske unije agencije / ministarstva središnje vlade i administrativne agencije niže razine dijele odgovornosti povezane s isplatom plaća i isplatom plaća nastavnicima. Upravne agencije nižih razina uključuju lokalne vlasti, zatim regionalne vlasti i državne upravne jedinice. Za kupnju operativne robe i usluga ili izravnu kupnju te robe i njezinu dostavu u škole u gotovo svim zemljama, lokalne su vlasti odgovorne za plaćanje sredstava potrebnih za njihovo financiranje. U većini zemalja dio ili svi ti fondovi dolaze od središnje vlade. Osim toga, postoje iznimke. Primjerice, u Hrvatskoj ta sredstva dolaze od lokalnih poreza ili prihoda od grada ili općine. Točnije, za osnovne škole ta sredstva dolaze od općinskih prihoda, a za srednje škole ta sredstva nalaze se u prihodima gradova. Na taj se način uglavnom subvencioniraju osnovne i srednje škole (Santini, 2012.).

Ukupna financijska sredstva za visoko obrazovanje u Hrvatskoj i ostalim državama članicama EU dolaze iz nacionalnog proračuna. U mnogim zemljama, na visokoškolskim ustanovama u kojima školarine čine velik udio, postoji jasan trend smanjenja proračunskih sredstava i povećanja vlastitih prihoda. S obzirom na to da Hrvatskoj nedostaje potpuno razvijen nacionalni sustav pomoći studentima, a države članice EU imaju takav sustav, teško je napraviti realne opise i usporedbe. U Hrvatskoj je itekako potrebno uvesti nacionalne programe vezane za stipendije i studentske zajmove. Budući da je školarina važna stavka dohotka za visokoškolske

ustanove, potrebno je pojasniti ovaj koncept, pa se školarina definira kao ekonomski doprinos, odnosno iznos koji student mora platiti za prijem, pohađanje i završetak škole" (Andabaka, 2006.).

U Republici Hrvatskoj školarinu koja se plaća visokoškolskim ustanovama ili javnim odjelima visokog obrazovanja najčešće plaća država. Svim redovnim studentima država plaća školarinu. Kada su u pitanju izvanredni studenti, situacija je malo drugačija. Naime, izvanredni studenti svoje školarine plaćaju sami te se njihovo školovanje (koje nije redovito) ne plaća iz državnog proračuna. Osim studenata samih, izvanrednim studentima troškove školarine može plaćati i poslodavac koji određuje pojedine uvjete financiranja svom radniku (izvanrednom studentu). Školarine u nekim zemljama nemaju nikakve veze sa sveučilištima. Međutim, studenti trebaju platiti naknade kao što je djelomična participacija u plaćanju školarina zbog prijenosa ispita i slično (Institut za razvoj obrazovanja, 2010.). Neke zemlje imaju besplatan pristup obrazovanju, uključujući sve zemlje poreznih obveznika koje snose sve troškove obrazovanja. Ali u zemljama u kojima institucije naplaćuju pristojbe, porezni obveznici dijele troškove. Mnoge zemlje EU-a imaju mehanizme za preraspodjelu troškova visokog obrazovanja, omogućujući obiteljima sa srednjim ili visokim prihodima da plaćaju relativno visoke obrazovne naknade, dok su obitelji s niskim prihodima izuzete ili primaju određene subvencije.

Tablica 2. pokazuje koje zemlje imaju sustave školarine i školarine, a koje zemlje ne moraju plaćati školarinu za studente. Tako se može vidjeti da u Velikoj Britaniji, na primjer, svi studenti, osim onih u pojedinim socijalnim kategorijama, moraju plaćati školarinu. Najčešći način pripreme proračuna za javne visokoškolske ustanove je da vlada raspoređuje godišnja izdvajanja, točnije nadležna ministarstva ili agencije. To je slučaj u Češkoj, Irskoj, Mađarskoj, Njemačkoj i Sloveniji. Osim toga, postoje trogodišnji modeli ugovora između nekih zemalja i visokoškolskih ustanova, koji se koristi u Austriji, Finskoj i Švedskoj. Mnoge su zemlje uvele školarine koje se ne moraju plaćati za učenje. Austrija, Češka, Finska, Irska, Slovenija i Švedska ne plaćaju školarinu. U Njemačkoj je važno naglasiti da Njemačka plaća školarinu u devet od 16 pokrajina. Oni koji premaše redovno studijsko razdoblje, redoviti studenti, izvanredni studenti, studenti programa stručnog usavršavanja, dodiplomski i postdiplomski studiji i strani studenti iz nekih zemalja izvan Europske unije moraju platiti naknadu za studij. Te zemlje uključuju Englesku i Mađarsku. Treba naglasiti da je ovo jedinstven slučaj, jer svi studenti u Engleskoj moraju plaćati školarinu, što znači da studenti snose veliki dio troškova visokog obrazovanja, dok u Mađarskoj postoje dvostruke kategorije vremenski studenti. To jest, s jedne strane, studenti koji ulaze u kvotu za financiranje Ministarstva obrazovanja ne plaćaju

školarinu, dok studenti koji pređu kvotu moraju plaćati školarinu. Uz to, valja napomenuti da će Mađarska biti podvrgnuta dodatnim sankcijama za studiranje nakon isteka redovnog roka i za izvanredni studij.

Tablica 2.: Financiranje obrazovanja u odabranim zemljama EU

Austrija	Školarine nema unutar redovnog studijskog trajanja programa za domaće i EU studente. Nakon isteka roka godišnje 760 EUR. Strani studenti izvan EU godišnje 760 EUR. Izvanredni studenti godišnje 760 EUR.
Češka	Školarina nema unutar redovitog studijskog trajanja programa za domaće i EU studente. Školarine postoje za strane studente izvan EU, na stručnim programima usavršavanja i za predugo studiranje. Također se naplaćuju školarine za studije na stranim jezicima.
Engleska	Školarine za sve, osim pojedinih socijalnih kategorija. Domaći i EU studenti plaćaju u rasponu do 3.736 EUR godišnje. Strani studenti koji dolaze izvan EU-a plaćaju školarine u rasponu od 4.000 do 21.000 EUR.
Finska	Nema školarina. Raspravlja se o uvođenju školarina za strane studente izvan EU, odnosno za programe koji se izvode na engleskom.
Irska	Nema školarina za preddiplomski studij. Školarine plaćaju: Diplomski studenti (4.900-5.200 EUR). Poslijediplomski studenti (4.100-6.400 EUR). Studenti koji produže trajanje studija (cca. 4.000-6.000 EUR). Školarine plaćaju strani studenti koji dolaze izvan zemalja EU (raspon od 12.800 do 29.000 EUR).
Mađarska	Dvije kategorije studenata: subvencionirani od države (ne plaćaju školarine) i studenti za vlastite potrebe (2004.g. to je bilo oko 40% studentske populacije). Plaćaju između 200 – 2.000 EUR godišnje. Naplaćuje se i studiranje preko redovnog roka, te studij uz rad.
Njemačka	Za preddiplomske studije u pet saveznih pokrajina nema školarina, u četiri se naplaćuju samo u slučaju prekoračenja redovnog roka studija, a u šest se naplaćuju cijeloj populaciji – iznos do 650 EUR po semestru. Diplomski studiji se naplaćuju, varijabilno.
Slovenija	Školarina nema unutar redovnog trajanja preddiplomskog i diplomskog studija. Školarine za izvanredne studente i studente na poslijediplomskim programima. Strani studenti koji dolaze izvan EU i/ili nemaju sporazum sa Slovenijom plaćaju studij.
Švedska	Nema školarina. Raspravlja se o uvođenju školarina za strane studente izvan EU, za programe koji se izvode na engleskom jeziku.

Izvor: Institut za razvoj obrazovanja, 2010:105-106

U većini zemalja Europske unije pružaju se „popusti“ posebnim skupinama koje primaju visoko obrazovanje, a najčešće su to domaći studenti u zemlji. Studenti obično ne snose sve troškove školarine i upisnine, podijeljeni su na dva osnovna načina za smanjenje ili potpuno oslobađanje školarine. Prva metoda temelji se na financijskom stanju učenika, studenti iz obitelji s vrlo malim prihodima oslobođeni su plaćanja školarine ili plaćaju niži iznos, dok druga metoda uzima u obzir rezultate srednjoškolske svjedodžbe ili provjere akademske uspješnosti u vrijeme prijema. Tablica 3. prikazuje godišnje školarine za studente u EU.

Tablica 3: Školarine i potpore na javnim visokim učilištima u zemljama EU

Zemlja	Dječji doplatok po iznosu	Porezni krediti	Vrsta potpore po veličini	Postojanje zahtjeva za uspješnost	Školarina (u godišnjem iznosu) za studente unutar EU	Studenti izvan EU
Austrija	Da (srednji)	Da	Znatna	Da	727 €	1.452 €
Belgija (flamanska)	Da (srednji)	Da	Mala	Da	Do 505 €	Varijabilna
Belgija (francuska)	Da (srednji)	Da	Mala	Da	Do 726 €	Do 1.984 €
Češka	Da (niski)	Da	Srednja	-	Nema	Umjerena
Danska	Ne	Ne	Mala	Da	Nema	Nema
Estonija	Da (visoki)	Da	Srednja	Da	Nema	Do 5.100 €
Finska	Ne	Ne	Velika	Da	Nema	Nema
Francuska	Da (srednji)	Da	Mala	Da	Varijabilna	Varijabilna
Njemačka	Da (visoki)	Da	Srednja	Da	Nema	Nema
Mađarska	Ne	Da	Znatna	Da	Do 300 €	Do 6.000 €
Irska	Ne	Da	Mala	Da	750 €	Varijabilna
Italija	Ne	Da	Srednja	Da	1.000 €	Varijabilna
Latvija	Ne	Da	Znatna	Ne	Varijabilna	Varijabilna
Litva	Da (ograničeni)	Da	Srednja	Ne	320 €	Varijabilna
Malta	Ne	Ne	Mala	Ne	25 €	Varijabilna
Nizozemska	Ne	Da	Srednja	Da	1.505 €	Varijabilna
Norveška	Ne	Ne	Srednja	Da	Nema	Nema
Poljska	Ne	Da	Srednja	Da	Nema	Varijabilna
Portugal	Ne	Da	Velika	Ne	464 - 852 €	464 - 852 €
Slovačka	Da	Da	Srednja	Da	Nema	Varijabilna
Slovenija	Da (ograničeni)	Da	Srednja	Da	Nema	Do 3.000 €
Švedska	Ne	Ne	Nema	Da	Nema	Nema
Engleska/Wales	Ne	Da	Srednja	Ne	1.689 €	Do 33.000 €
Škotska	Ne	Ne	Srednja	Ne	Odgoda plaćanja	Varijabilna

Izvor: Andabaka, 2006.:4

4. OBRAZOVANJE U REPUBLICI HRVATSKOJ

Obrazovanje u Hrvatskoj pravo je koje brani članak 66. Ustava koji kaže da svatko ima pravo na besplatno obvezno obrazovanje pod jednakim uvjetima i u skladu sa svojim sklonostima. Obrazovanje je obvezno za djecu u dobi od 6 do 14 godina (Ustav Republike Hrvatske, NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14).

Obrazovni sustav u Hrvatskoj započinje s predškolskim ustanovama-vrtićima. Djeca započinju svoje obvezno osmogodišnje osnovno obrazovanje od navršene 6. ili 7. godine života. Nakon završetka osnovne škole, učenici mogu nastaviti obrazovanje, na temelju ocjena u osnovnoj školi, u četverogodišnjim neobaveznim srednjim školama koje su prema nastavnom programu podijeljene u gimnazije, strukovne (tehničke, industrijske, trgovačke) i umjetničke (glazbene, plesne, umjetničke) škole. Od 2010. godine upis u visokoškolske ustanove određuje se bodovima učenika na maturalnom ispitu. Visoka učilišta nude i sveučilišne i stručne studije. Visokoškolske ustanove podijeljene su na veleučilišta, fakultete, fakultete i umjetničke akademije. Od 2005. svi su studijski programi usklađeni sa zahtjevima *Bolonjskog procesa*. Petogodišnji sveučilišni programi omogućavaju studentima rad u znanosti, obrazovanju, poslovanju, javnom sektoru itd., a mogu biti na preddiplomskom (BA), diplomskom (MA) ili posijediplomskom (PhD) nivou. Stručni studiji traju dvije do tri godine, a nude se na veleučilištima i fakultetima. Po završetku diplomanti stječu zvanje profesionalnog prvostupnika (bacc).

Javne osnovne i srednje škole, kao i visoka učilišta, ne plaćaju školarinu. Studenti plaćaju samo udžbenike, osnovnu opremu, hranu u menzi, studentske domove i ostale potrepštine, iako država također svake godine daje tisuće stipendija. Uz to, država plaća zdravstveno osiguranje za studente. Kada su u pitanju privatne škole, njih je u Republici Hrvatskoj manje nego javnih škola. Međutim, postoji određeni broj visokih škola i učilišta u Republici Hrvatskoj.

Obrazovanje u Hrvatskoj ima dugu povijest, a prvo sveučilište bilo je Sveučilište u Zadru, osnovano 1396. godine. Najveće i najstarije hrvatsko sveučilište koje kontinuirano djeluje je Sveučilište u Zagrebu, osnovano 1669. U Republici Hrvatskoj trenutno djeluje, prema podacima AZVO (2021.), 119 visokih učilišta sa statusom ustanove: 8 javnih sveučilišta, 2 privatna sveučilišta, 68 fakulteta i umjetničkih akademija te 1 sveučilišni centar na javnim sveučilištima, 4 privatna veleučilišta, 11 javnih veleučilišta, 22 privatne visoke škole i 3 javne visoke škole. Prema podacima DZS (2021.), na kraju školske 2019./2020. godine djelovalo je 878 osnovnih i 437 srednjih škola.

4.1. Obrazovanje u ranom djetinjstvu

Obrazovanje u ranom djetinjstvu organizirano je u vrtićima. Vrtići u Republici Hrvatskoj nisu obavezni do posljednje godine pred kretanje djeteta u osnovnu školu. Postoje tri faze obrazovanja u ranom djetinjstvu (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2021.):

- od kada dijete navrší 6 mjeseci do prve godine života,
- od prve do treće godine,
- od treće godine do djeteta koje počinje pohađati osnovnu školu.

Iako ove tri faze nisu obvezne, svako dijete, kao što je navedeno, mora pohađati vrtić godinu dana prije osnovne škole. U Republici Hrvatskoj postoji preko 450 vrtića. Većina vrtića je u državnom vlasništvu, iako postoje i privatni vrtići. Mnogo je i vrtića integriranih s osnovnim školama (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2021.).

4.3. Osnovno obrazovanje

Hrvatsko osnovno obrazovanje traje osam godina i obvezno je za svu djecu na teritoriju Republike Hrvatske. Djeca počinju ići u školu u dobi od 6 ili 7 godina. Učenici su podijeljeni u tri ili više razreda i ti se razredi nazivaju A razredom, B razredom, C razredom i tako dalje. Učenici mijenjaju nastavu i miješaju se nakon 4. razreda. Osnovne škole podijeljene su u dvije faze (EURYDICE):

1. Od 1. do 4. razreda djecu podučava jedan učitelj u razredu koji predaje svaki predmet, izuzev stranih jezika i religije, s predmetima kao što su hrvatski, matematika, likovna umjetnost, priroda i društvo (priroda i društvo), fizički obrazovanje, glazbeno obrazovanje i najmanje jedan strani jezik (obično engleski, obično u 1. razredu i obvezni u 4. razredu). Vjeronauk je izborni predmet, a učenici mogu birati između katoličke, pravoslavne i islamske vjeronauke. Učenici ostaju u jednoj učionici 4 godine.
2. Od 5. do 8. razreda, gdje različiti učitelji predaju različite predmete, s dodanim predmetima kao što su povijest, zemljopis, biologija, kemija, fizika, strukovno obrazovanje, informatika, a uz engleski, često i drugi jezik (obično njemački, francuski ili Talijanski). Učenici više nemaju jednu učionicu, već se kreću po školi da bi došli do svojih razreda.

Otkako je osnovna škola postala obveznom (za vrijeme Jugoslavije), stopa pismenosti u Hrvatskoj je na značajnoj razini od 98,1%. Većina djece uspije završiti osnovnu školu. Većina

osnovnih škola predaje engleski, njemački ili talijanski jezik već u prvom razredu. Većina škola nudi drugi jezik počevši od 4. razreda. Najpopularniji strani jezici su engleski, njemački i talijanski, a slijede španjolski, francuski i ruski (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2021.). Osobe koje su završile samo osnovno obrazovanje biro i za zapošljavanje klasificiraju kao nekvalificirane radnike (hrvatski: nekvalificirani radnik ili NKV). 2,8% hrvatskog stanovništva nikada nije išlo u osnovnu školu, 15,7% je nikada nije završilo, a 21,7% je završilo samo osnovno obrazovanje. 47% Hrvata završilo je srednje obrazovanje, a 7,9% ima visoku stručnu spremu. Javne osnovne škole su u nadležnosti lokalne uprave, gradova i općina (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2021.).

4.4. Srednjoškolsko obrazovanje

Trenutno je srednje obrazovanje neobavezno, iako većina političkih stranaka zastupa stav da bi i ono trebalo postati obvezno (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2021.).

Srednje škole u Hrvatskoj podijeljene su na:

1. gimnazije sa četiri dostupne obrazovne staze; prirodoslovno-matematička gimnazija (specijalizirala se za matematiku, informatiku i znanost), jezična gimnazija (s naglaskom na strane jezike i s manje znanosti), klasična gimnazija (s nastavnim planom i programom usredotočenim na klasike, naime latinski i starogrčki) i opća gimnazija (koja obuhvaća opće obrazovanje i nije tako specifičan). Uz navedene, postoje još i sportska gimnazija koja se specijalizirala za sport. Općeobrazovna školska gimnazija je zapravo prijelaz na profesionalno osposobljavanje na fakultetima i sveučilištima i visokim školama, tj. ne kvalificira učenike za određeno zanimanje već se uglavnom usredotočuje na daljnje obrazovanje. Predmeti koji se predaju uključuju: hrvatski, matematiku, engleski, drugi strani jezik (po izboru), treći strani jezik (opcija samo u školama usmjerenim na strane jezike), latinski, povijest umjetnosti, uvažavanje glazbe, povijest, geografija, biologija, kemija, fizika, Sociologija, Psihologija, Informacijska tehnologija, Politika i ekonomija, Filozofija, Logika, Tjelesni odgoj i izborni predmet. Učenici za izbor mogu odabrati vjeronauk ili etiku. Obrazovanje u gimnaziji traje četiri godine.
2. strukovne škole koje uče učenika određenom zanatu, poput kuhanja ili stolarije, i traju tri ili četiri godine. Ekonomske i inženjerske škole također spadaju u ovu kategoriju.
3. umjetničke škole koje se usredotočuju na vizualnu umjetnost, glazbu i slično. Traju četiri godine.

Gimnazije, ekonomske škole i tehničke škole traju četiri godine. Postoje i neke strukovne škole koje traju četiri godine, ali veći dio traje tri godine.

Srednje škole opskrbljuju učenike osnovnim predmetima potrebnim za potrebno radno okruženje u Hrvatskoj. Osobe koje su završile srednju školu dobivaju kvalifikaciju „srednje stručne sprema“ (skraćeno SSS).

Maturanti strukovnih škola u trajanju od 4 godine mogu polagati državnu maturu i pohađati sveučilište. Maturanti strukovnih škola u trajanju od 3 godine mogu pohađati visokoškolske ustanove tehničkog strukovnog obrazovanja, međutim obje skupine učenika također imaju pravo na rad nakon završetka srednje škole, baš kao i učenici umjetničke škole, dok bi gimnazijalci i učenici koji polažu ispit državne mature trebali na fakultete.

Proces ulaska u srednju školu u Hrvatskoj prilično je jednostavan. Učenik bira pet škola u koje želi ići (učenici koje zanimaju strukovne škole mogu odabrati dva programa u školi), a zatim ih navesti. Prva škola na popisu je škola u koju učenik najviše želi ići. U Hrvatskoj je maksimalan broj bodova prilikom prijave 80; bodovi se skupljaju iz razreda osnovne škole i svih dodatnih kriterija poput natjecanja, bolesti i slično. Bodovni prag je određeni broj bodova ispod kojeg se učenik ne može prijaviti u školu. Na primjer, ako određena škola ima bodovni prag 65, nitko sa 64 ili manje bodova ne može se prijaviti. Škole obično imaju kvote koliko učenika može upisati tu određenu godinu (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, <https://mzo.gov.hr/>). Trenutno u Hrvatskoj postoji oko 90 gimnazija i 300 strukovnih škola. Javne srednje škole su u nadležnosti regionalne vlade, županija.

4.5. Više obrazovanje

Studenti se mogu upisati u dvije osnovne vrste visokog obrazovanja:

- veleučilište (veleučilište), visoko obrazovanje,
- sveučilišta (sveučilište), obrazovanje najviše razine.

Razlika između programa koji se izučavaju na sveučilištima i veleučilišta nekad je bila duljina studija i konačna klasifikacija studenata - no ta se crta zamućuje provedbom bolonjskog procesa. Prije toga, veleučilište se približno podudaralo s njemačkim konceptom (*Fachhochschule German Federal Ministry of Education and Research, Glossary entry ISCED 2011 – International Standard Classification of Education*).

Ljudi koji su prethodno završili veleučilište klasificirani su kao „viši stručnjaci“ (viša stručna sprema ili VŠS). Osobe koje su prethodno završile sveučilište klasificirane su kao osobe s visokom stručnošću (visoka stručna sprema ili VSS). Također je bilo moguće upisati postdiplomski studij i steći razlike magistar i doktor znanosti. Izmjenama zakona o visokom obrazovanju iz 2003. godine, kojima je uveden bolonjski proces u Hrvatskoj, ukinuti su pojmovi „viša“ i „visoka“ stručnost.

Od bolonjskog procesa razine stručnosti su (Zakon o akademskim i stručnim nazivima i akademskom stupnju, NN 107/07, 118/12):

- Prvostupnik,
- Magistar znanosti i magistar umjetnosti (magistar),
- Magistar edukacije (magistar edukacije),
- Stručni specijalisti
- Doktor znanosti i doktor umjetnosti (doktor).

Sva veća sveučilišta u Hrvatskoj sastoje se od neovisnih fakulteta. Svako neovisno učilište ili odjel održava vlastitu upravu, stručno osoblje (poznato i kao fakultet) i kampus. Fakulteti se fokusiraju na specifična područja učenja: prirodne znanosti, filozofiju, pravo, inženjerstvo, ekonomiju, arhitekturu, medicinu i tako dalje. Iako su sveučilišni fakulteti ili odjeli obično smješteni u istom gradu kao i uprava sveučilišta, ponekad nisu. Primjerice, Metalurški fakultet Sveučilišta u Zagrebu nalazi se u gradu Sisku. Sveučilišta u Dubrovniku, Puli i Zadru nemaju nezavisne fakultete.

4.6. Manjinske škole

U procesu obrazovanja nikako se ne bi smjele zaboraviti i zanemariti nacionalne manjine kojih je u Republici Hrvatskoj značajan broj. Postoji poseban zakon o obrazovanju manjina. Edukacija predstavnika nacionalnih manjina provodi se u 24 osnovne škole. U ovim specijaliziranim školama se programi za djecu izvode na jeziku i pismu relevantne nacionalne manjine. U Republici Hrvatskoj je ukupno 61 osnovna škola s ovim oblikom nastave s takvim programom. Iako je visok broj manjinskih škola u Republici Hrvatskoj, ove škole nisu toliko uspješne kao druge. Većina objašnjenja neuspjeha manjinskih škola uključuje izvorne definicije neuspjeha i pripadnosti manjinskim grupama. Snaga takvih objašnjenja ograničena je njihovim polaznim pretpostavkama, a ponajprije funkcioniraju kao „isprika“ našem sadašnjem sustavu.

Neuspjeh manjinskih škola i njegovo objašnjenje od strane društvenih znanstvenika dvije su razine istog procesa s kojima je potrebno suočiti se (Minority rights group international, 2003).

4.7. Kućno obrazovanje i alternativne škole

Kućno obrazovanje bilo je legalno u Hrvatskoj 1874. godine kada je hrvatski zakon utvrdio da su roditelji dužni školovati svoju djecu kod kuće ili ih šalju u školu. Dijete je moralo položiti ispit u državnoj školi na kraju svake školske godine (Domović, 2011.).

Osnovno obrazovanje u Hrvatskoj obvezno je od šeste do petnaeste godine i obuhvaća osam razreda. U rujnu 2010. vjerska organizacija Hrvatska kršćanska koalicija podnijela je prijedlog za promjenu zakona kako bi kućno obrazovanje postalo legalno u Hrvatskoj. Predloženi model temelji se na slovenskom i crnogorskom modelu kućnog odgoja. Dijete se mora upisati u lokalnu školu (javnu ili privatnu) i položiti godišnji ispit iz određenih predmeta (materinski jezik i matematika samo u nižim razredima; s dodatkom stranog jezika u srednjim razredima i više predmeta u višim razredima). Ako dijete ne položi sve ispite u dva pokušaja, naređuje mu se nastavak obrazovanja redovitim pohađanjem škole. Svake godine roditelji moraju obavijestiti školu do kraja svibnja da će svoje dijete školovati kod kuće.

Kao u slučaju Slovenije i Crne Gore, predloženi model ne nameće nikakva ograničenja na to tko može odgajati u kući. Roditelji koji školuju svoju djecu kod kuće nemaju pravo na bilo kakvu pomoć države. Škole mogu slobodno odabrati hoće li dopustiti posebne aranžmane s djecom koja se školuju kod kuće (fleksibilno školovanje, korištenje školskih resursa, sudjelovanje u izletima i drugim školskim aktivnostima, itd.). Ministarstvo obrazovanja i škole nisu dužni pružiti bilo kakav oblik pomoći roditeljima djece koja se školuju kod kuće (vodiči za nastavnike, radni listovi, savjetovanje itd.) (Domović, 2011.).

Predloženi model odabran je jer zahtijeva minimalne promjene postojećeg zakona i mogao bi se primijeniti u trenutnom obrazovnom okviru. Hrvatski ustav, u članku 63. stavku 1. kaže da su roditelji dužni školovati svoju djecu. Slično tome, u članku 65. stavku 1., navodi se da je osnovno obrazovanje obvezno i besplatno. Od srpnja 2011. u Hrvatskoj postoje tri zamjenske osnovne škole - jedna Montessori i dvije škole Steiner Waldorf. Alternativne škole u Hrvatskoj moraju slijediti nacionalni kurikulum (članak 26. stavak 1., članak 30.) (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2017.).

4.8. Ostale obrazovne ustanove

Javne glazbene škole postoje za osnovnu i srednju razinu pored javnih specijalnih razreda ili škola. Učenici koji pohađaju glazbene škole i dalje su obvezni slijediti redovni program u svojoj osnovnoj i srednjoj školi. Nastava se obično održava u smjeni suprotnoj od redovnog školskog sata. Postoji preko trideset znanstvenih instituta, uključujući Energetski institut „Hrvoje Požar“ u Zagrebu, Institut za građevinarstvo Hrvatske, Kulturno-znanstveni centar „Milutin Milanković“ i Institut „Ruđer Bošković“ u Zagrebu koji je najveći u zemlji. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu učeno je društvo koje promiče jezik, kulturu i znanost od svoje prve koncepcije 1866. godine (Domović, 2011.).

5. OBRAZOVANJE U NJEMAČKOJ

Obrazovanje u Njemačkoj prvenstveno je odgovornost pojedinih njemačkih pokrajina (Länder), a savezna vlada igra manju ulogu. Fakultativno obrazovanje u vrtiću osigurava se za svu djecu između jedne i šest godina, nakon čega je pohađanje škole obvezno. Sustav se razlikuje u cijeloj Njemačkoj jer svaka pokrajina odlučuje o vlastitim obrazovnim politikama. Većina djece, međutim, prvo pohađa *Grundschule* (osnovnu ili osnovnu školu) u trajanju od četiri godine, u dobi od 6 do 9 godina (Schuetze, 2013.).

5.1. Predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Osnovnoškolsko obrazovanje je besplatno i obvezno za djecu od 6 do 15 ili 16 godina (točna se dob utvrđuje na državnoj razini). Iako nadzor nad obrazovanjem imaju države, postoji nacionalno povjerenstvo koje teži ujednačenosti nastavnog plana i programa, zahtjeva i standarda. Neke su knjige i materijali za učenje besplatni, a financijska pomoć i drugi oblici podrške dostupni su u slučajevima teškoća (Britannica, 2021.).

Predškolsko obrazovanje, kojem je značajan njemački doprinos u moderno doba sadržano u univerzalnoj riječi vrtić, može započeti s 3 godine. Oko četiri petine djece ide u vrtić. Sva djeca pohađaju *Grundschule* („osnovnu školu“) od 6. do približno 10. godine. Nešto manje od polovice nastavlja osnovno školovanje u nižoj srednjoj školi zvanoj *Hauptschule* („glavna škola“) do otprilike 15 ili 16 godina. raspoređeni u *Berufsschule* („strukovna škola“) koju pohađaju honorarno zajedno sa naukovanjem ili drugom obukom na radnom mjestu. Ovaj program omogućuje gotovo svakoj mladoj osobi u struci da stekne korisnu vještinu ili zanat, stalno prilagođen stvarnim zahtjevima tržišta rada (Britannica, 2021.).

Djeca koja dobivaju trgovačko ili službeničko obrazovanje, nešto manje od jedne trećine školske dobi, pohađaju srednju školu koja se zove *Realschule* (otprilike znači praktična škola) i stječu svjedodžbu srednje razine koja im daje pravo da upišu *Fachschule* (Tehnička ili škola za posebno osposobljavanje), čiji je završetak preduvjet za karijere na srednjim poslovnim, administrativnim i državnim službama.

Otprilike jedna trećina sve djece odabrana je za učenje u gimnaziji (viša srednja škola, ekvivalentna gimnaziji u Ujedinjenom Kraljevstvu), u kojoj ih priprema rigorozan program koji traje devet godina (razine od 5 do 13)-s naglaskom različito o klasicima, suvremenim jezicima, matematici i prirodnim znanostima - za *Abitur ili Reifezeugnis* (potvrda o zrelosti), preduvjet za upis na njemačko sveučilište. Tradicionalna struktura njemačke gimnazije uglavnom se pomaknula od izgradnje oko jedne grane studija do ponude reformirane gornje faze s izborom predmeta (Britannica, 2021.).

Mnogi takozvani *Gesamtschulen* (ekvivalent britanskim sveučilišnim školama), koji su osnovani početkom 1960-ih, sada djeluju u svakoj državi, iako su konzervativna područja općenito bila otporna na njih. *Gesamtschulen* zamišljeni su kao alternativa ranije krutoj podjeli na tri razine, često kritizirane zbog forsiranja izbora djetetove budućnosti u prerano dobi, izbora koji je, jednom kad se na njega stupilo, bilo gotovo nemoguće promijeniti. Ove škole nude veliki izbor izbora i dopuštaju učenicima veću slobodu u traženju razine koja im najviše odgovara (Britannica, 2021.).

5.2. Više obrazovanje

Njemačka sveučilišta, poznata u povijesti i poznata po ogromnom doprinosu učenju, posebno u 19. i ranom 20. stoljeću, bila su ozbiljno opterećena sve većim brojem studenata i promjenom društvenih uvjeta koji su tradicionalne strukture sveučilišta opteretili izvan njihovih kapaciteta ili naviknute funkcije. Danas je studentima postalo gotovo nemoguće trajati onoliko dugo koliko žele završiti studij ili preći sa sveučilišta na sveučilište. Predavališta, seminari i knjižnice uvelike su preopterećeni. Kao odgovor na to, osnovan je mali broj specijaliziranih privatnih sveučilišta, a vodila se i značajna rasprava o financiranju obrazovanja, osobito o tome treba li uvesti naknade za školarinu.

Kako bi se udovoljilo brzo rastućoj potražnji za visokim obrazovanjem, povećao se i broj sveučilišta. Potpuno nova akademska sveučilišta dodana su u red drevnih institucija, a status instituta i fakulteta za tehnologiju, obrazovanje i umjetnost nadograđen je na sveučilišni rang.

Istodobno su stvorene nove specijalizirane ili tehničke institucije poput *Fachhochschule*, višeg tehničkog fakulteta specijaliziranog za jednu disciplinu, poput inženjeringa, arhitekture, dizajna, umjetnosti, poljoprivrede ili poslovne administracije. Mala razlika u prestižu vezana je uz to je li student studirao na Heidelbergu, osnovanom 1386., ili na Sveučilištu u Hagenu, osnovanom 1976., sveučilištu za učenje na daljinu koje je dopunjavalo online sate sastancima u regionalnim studijskim centrima. Među vodećim njemačkim sveučilištima su Sveučilište Humboldt u Berlinu (osnovano 1809–10), Slobodno sveučilište u Berlinu (osnovano 1948), Sveučilište u Kölnu (osnovano 1388), Sveučilište Johann Wolfgang Goethe u Frankfurtu (osnovano 1914), Sveučilište iz Göttingena (osnovano 1737.), Sveučilište u Leipzigu (osnovano 1409.) i Sveučilište u Tübingenu (osnovano 1477.). Početkom 21. stoljeća Njemačka je imala više od 300 sveučilišta ili ustanova ekvivalentnog ranga (od kojih je polovica bila *Fachhochschule*) (Britannica, 2021.).

Grubi ekvivalent diplome prvostupnika je diploma, iako neki smatraju da je stupanj bliži ekvivalent američkog magisterija. Prilično velik broj učenika također stječe diplome u obrazovanju (putem *Lehramtsprüfung* -a) i u tehničkim školama. Mali broj ustanova počeo je nuditi diplomu prvostupnika u američkom stilu.

Postoji širok raspon mogućnosti za prošireno obrazovanje ili izvanredno obrazovanje. Svake godine oko 1.000 *Volkshochschulena* (obrazovni centri za odrasle) upiše oko 10 milijuna odraslih osoba na kompletne tečajeve ili pojedinačne predmete, bilo da se radi o pripremama za nastavak karijere ili iz osobnih interesa. Vlada je također promicala prekvalifikaciju i daljnje stručno obrazovanje radnika (Britannica, 2021.).

5.3. Problemi tranzicije

Integracija bivšeg istočnonjemačkog obrazovnog sustava donijela je niz problema. Kako je fokus obrazovanja bio usaditi vrijednosti komunističke države, čak ni udžbenici i neki školski materijali nisu bili prikladni za obrazovne ciljeve ujedinjene Njemačke. Engleski je zamijenio ruski kao primarni strani jezik, prisiljavajući nezaposlenost na neizmjeran broj nastavnika ruskog jezika i stvarajući nedostatak kvalificiranih nastavnika engleskog jezika. Preusmjerenje učitelja u osnovnim i srednjim školama na standarde i ciljeve republike postalo je važna briga i fokus prekvalifikacije.

Na sveučilišnoj razini pitanje kompetencije postalo je akutno. Budući da su mnogi fakulteti istočnonjemačkih sveučilišta imenovani na temelju njihove čvrstine u marksizmu-lenjinizmu

ili odanosti SED-u, nakon ujedinjenja njihove su kvalifikacije zastarjele. Federalna vlast za kvalificiranje sveučilišta za dodjelu diploma i diploma nije mogla priznati neke institucije sveučilišnog ranga, dok su ministri obrazovanja novih država bili izloženi velikim pritiscima da potvrde postojeća imenovanja. Povjerenstva za ponovno imenovanje u kojima su uglavnom radili zapadni Nijemci preispitali su kvalifikacije istočnjačkog fakulteta. Ovi odbori nisu uspjeli zaposliti mnoge istočnjake, a institucije u istočnoj Njemačkoj bile su preplavljene zapadnjacima. Dok su bivše istočnonjemačke istraživačke institucije općenito bile odvojene od sveučilišta, zapadni sustav koji je kombinirao istraživanje i nastavu implementiran je na nacionalnoj razini nakon ujedinjenja (Britannica, 2021.).

6. KLJUČNA ULOGA OBRAZOVANJA U EKONOMIJI I EKONOMSKE ODREDNICE OBRAZOVANJA

Istraživanje sadržaja pojedinih javnih aktivnosti otkriva mnoge njihove karakteristike. Među njima, međunarodno gospodarstvo, karakteristike ulaganja, visoki fiksni troškovi, nemogućnost primjene načela isključenosti s tržišta, nedostatak suvereniteta potrošača i rast ekonomije opsega često su istaknutiji. Stoga je obrazovanje i aktivnost i proces. Međutim, detaljnija analiza obrazovnog sustava pokazuje da postoje dva važna aspekta djelovanja ove aktivnosti u procesu društvenog i ekonomskog razvoja. Prvi se odnosi na sve karakteristike vezane uz „proizvodnju obrazovnih usluga“ ili takozvanu „proizvodnju“. Obrazovni sadržaji. Obrazovni sadržaj uključuje neke aktivnosti usmjerene na bolje poboljšanje kvalitete ljudskih čimbenika: obrazovanje, odgoj, učenje, školsko obrazovanje, cjeloživotno učenje, obrazovanje i osposobljavanje. Drugi aspekt obrazovnih aktivnosti odnosi se na ekonomiste u nekim područjima ove discipline: mjerenje obrazovnog učinka, pokazatelje nacionalnog obrazovnog sustava, sustave financiranja, pokazatelje nacionalnog obrazovnog sustava i obrazovni profil nezaposlenih. To se naziva i tzv. ekonomski sadržaj obrazovnih aktivnosti. Također treba istaknuti da je vrlo važna i poveznica gospodarstva i sadržaja obrazovanja za doprinos obrazovanja ukupnom razvoju zemlje.

Obrazovanje je moćna snaga za napredovanje u mogućnostima, prosperitetu i rastu. Obrazovanje je značajna odrednica niza mjera blagostanja, uključujući vjerojatnost da će se pojedinac udati, posjedovati dom ili proživjeti dug život, kao i vjerojatnost da će biti uhićena. Obrazovanje je također ključna odrednica ekonomskog uspjeha. Snažan obrazovni sustav temelj je osiguranja da svi imaju priliku steći vještine koje su im potrebne za napredak.

Projekt Hamilton pokrenut je u travnju 2006. godine kao inicijativa ekonomske politike na Institutu *Brookings* jedinstvenom kombinacijom vodećih akademika, poslovnih ljudi i kreatora javnih politika koji su htjeli razviti ozbiljnu, sustavnu strategiju za rješavanje izazova s kojima se suočava naše gospodarstvo. U prilog ovoj širokoj strategiji, projekt iznosi inovativne ideje vodećih ekonomskih mislilaca u cijeloj zemlji za unošenje novih, ponekad kontroverznih opcija politike u nacionalnu ekonomsku raspravu. Tadašnji senator Barack Obama govorio je pri pokretanju i nazvao Projekt vrstom svježeg zraka koji mislim da je ovom gradu potreban (The Hamilton Project, <https://www.hamiltonproject.org/about/>).

Hamiltonov projekt podržava politike koje potiču gospodarski rast i široko zasnovano sudjelovanje u tom rastu. U posljednjem desetljeću naglašavali su da su poboljšanja javnog obrazovanja utemeljena na dokazima bitna za uspjeh gospodarstva i društva. U posljednja tri desetljeća jaz u zaradama između radnika s visokom razinom obrazovanja i onih sa nižim obrazovanjem znatno se povećao. Za muškarce je u svijetu, srednja stvarna zarada porasla je samo među onima s višom ili višom stručnom spremom: njihova je zarada 29% veća nego što je bila 1980. godine (Brookings, 2021.). Muškarci s manjim stupnjem obrazovanja od prvostupnika vidjeli su da njihova stvarna zarada stagnira ili opada, s posebno velikim padom među radnicima s najnižim stupnjem obrazovanja. Nasuprot tome, žene su vidjele kako im se stvarna srednja zarada povećala na svim razinama obrazovanja, pri čemu je među fakultetski obrazovanim ženama porastao gotovo 40 posto (Brookings, 2021.). Udio mladih žena sa diplomom prvostupnika također se povećao u posljednja tri desetljeća, gotovo se udvostručivši za žene u dobi od 25–34 godine sa samo 21 posto 1980. na 39 posto 2015. godine. Stopa završene srednje škole (uključujući postignuća GED -a) među povećale su se i mlade žene koje su u tom razdoblju porasle za 6 postotnih bodova na 91%. Povećao se i udio mladića koji su završili srednju školu, ali za manje od dobitka među ženama (Brookings, 2021.)

Tijekom godina uloženi su značajni napor u poboljšanje obrazovnih postignuća ljudi širom svijeta, posebno u sklopu provedbe Milenijskih razvojnih ciljeva i Ciljeva održivog razvoja. Međutim, ogroman napredak postignut u podizanju razine obrazovanja, posebno među ženama i djevojčicama, nije se pretočio u odgovarajuća poboljšanja rezultata na tržištu rada. Mnogi ljudi rade na poslovima koji ne odgovaraju njihovoj razini obrazovanja.¹ Istodobno, mnogi poslodavci tvrde da imaju poteškoća u pronalaženju radnika sa vještinama koje su im potrebne za proširenje poslovanja i uspješno inoviranje. Ova pojava ukazuje na značajnu nepovezanost svijeta obrazovanja i svijeta rada.

Oslanjajući se na podatke ankete o radnoj snazi o stupnju obrazovanja i zanimanjima svih zaposlenih radnika u više od 130 zemalja, ILO procjenjuje da samo oko polovice tih radnika ima poslove koji odgovaraju njihovoj razini obrazovanja. Ostatak je ili preodgojen ili nedovoljno obrazovan za svoja radna mjesta (ILO, 2021.).

Radnici u zemljama s višim prihodima češće će imati poslove koji odgovaraju njihovoj razini obrazovanja. U zemljama s visokim prihodom to je slučaj za oko 60 posto zaposlenih. Analogni udjeli za zemlje višeg i srednjeg dohotka iznose 52, odnosno 43 posto. U zemljama s niskim primanjima samo jedan od četiri radnika ima poslove koji odgovaraju njihovoj razini obrazovanja. Ova zapažanja sugeriraju da se stopa podudaranja povećava sa stupnjem razvoja zemalja (ILO, 2021.).

Iako se prekomjerno obrazovanje i nedovoljno obrazovanje nalaze u svim zemljama, bez obzira na visinu njihovog dohotka, postoje različiti obrasci za različite skupine prihoda u zemljama. Nedovoljno obrazovanje je prisutnije u zemljama s niskim prihodima, dok se prekomjerno obrazovanje javlja češće u zemljama s visokim prihodom.

U zemljama s visokim i višim srednjim dohotkom, oko 20 posto svih zaposlenih je prekomjerno obrazovano (to jest, oni imaju više obrazovanja nego što je potrebno za njihova radna mjesta); odgovarajući udio za zemlje s nižim srednjim dohotkom iznosi oko 12,5 posto, dok je u zemljama s niskim dohotkom manji od 10 posto. Veće stope prekomjernog obrazovanja u zemljama s višim dohotkom vjerojatno će biti potaknute sastavom radne snage, koju karakterizira relativno visoka razina obrazovanja (ILO, 2021.).

Određeni stupanj prekomjernog obrazovanja uvijek će postojati jer neki pojedinci prihvaćaju poslove ispod svoje razine obrazovanja bilo zato što ti poslovi nude posebne prednosti (poput manje zahtjevnog i stresnog posla, poboljšane ravnoteže između privatnog i privatnog života, bolje socijalne zaštite, kraćeg vremena na putu do posla i povećanog socijalnog staža) odgovornost) ili zato što im nedostaje iskustva. Za neke od ovih radnika prekomjerno obrazovanje može biti samo privremena situacija (ILO, 2021.).

Međutim, kada je prekomjerno obrazovanje posljedica poremećaja na tržištu rada gdje ponuda radnika s višom razinom obrazovanja nadmašuje potražnju, to je tendencija da bude dugoročni fenomen i obično zahtijeva intervencije politike. Nedovoljno obrazovanje također se opaža i u zemljama s niskim i visokim prihodima. Zemlje s niskim primanjima imaju najveći udio nedovoljno obrazovanih radnika: približno 70 posto zaposlenih ima manje obrazovanja nego

što je potrebno za njihova radna mjesta. Analogni udio za zemlje sa nižim i srednjim dohotkom iznosi oko 46 posto, dok je u zemljama sa srednjim i visokim dohotkom oko 20 posto (ILO, 2021.).

Glavni razlog nedovoljnog obrazovanja je relativno niska razina obrazovne sposobnosti postojeće radne snage i/ili nedostatak formalnih kvalifikacija, osobito u zemljama s niskim primanjima. Neki od ovih nedovoljno obrazovanih radnika možda će i dalje moći pravilno obavljati svoj posao jer su potrebne vještine stekli obukom na radnom mjestu, iskustvom, samoučenjem, društvenim aktivnostima ili volontiranjem (ILO, 2021.).

I prekomjerno obrazovanje i nedovoljno obrazovanje mogu imati negativne posljedice i troškove za radnike, poslodavce i društvo u cjelini. Prekomjerna edukacija može rezultirati, na primjer, nižim plaćama, manjim zadovoljstvom poslom, gubitkom motivacije, većom stopom traženja posla, neostvarenim očekivanjima i nižim povratom ulaganja u obrazovanje. Nedovoljno obrazovanje, s druge strane, može imati negativan utjecaj na produktivnost, gospodarski rast i inovacije. Štoviše, mnogi nedovoljno obrazovani radnici bore se za prijelaz iz neformalnog u formalno gospodarstvo zbog nedostatka formalnih kvalifikacija potrebnih za poslove u formalnom sektoru koji su slični onima koje rade neformalno. Nedovoljno obrazovanje može također spriječiti radnike u prelasku s nisko plaćenih industrija na bolje plaćene poslove u sektoru usluga te u suočavanju s promjenama koje su donijele tehnološki napredak, automatizacija i digitalizacija. Neobrazovani radnici u većoj su opasnosti od gubitka posla, osobito tijekom krize (ILO, 2021.).

U posljednjih 20 godina i učenici s visokim i niskim primanjima ostvarili su snažan uspjeh u matematičkim postignućima, pri čemu je udio učenika četvrtih razreda koji su 2014. godine postigli viši ili veći stupanj znanja iz matematike znatno veći nego 1996. godine (Brookings, 2021.). Zapravo, niski prihodi u tom su se razdoblju studenti utrostručili. Međutim, i dalje postoje veliki i trajni nedostaci u vještinama između učenika s visokim i niskim primanjima. Stope znanja matematike među studentima s niskim primanjima bile su još uvijek niže u 2015. u odnosu na stope studenata s visokim primanjima 1996. godine. Utvrđivanje načina zatvaranje ovih nedostataka u postignućima možda je najveći izazov s kojim se obrazovanje danas suočava (Brookings, 2021.).

Postoji nekoliko obećavajućih intervencija za koje se pokazalo da poboljšavaju rezultate testova i stope završene srednje škole, osobito među studentima s niskim primanjima koji žive u

područjima s visokom koncentracijom siromaštva. Sektor charter škola opslužuje mali, ali sve veći udio učenika, a uspjesi među učenicima koji pohađaju te škole mogu biti prilično jaki u nekim slučajevima. Sve veći broj dokaza također pokazuje da intervencije usmjerene na mlađu djecu-kao što su predškolski programi i smanjenje broja razreda u ranim razredima-mogu poboljšati stope završene srednje škole i kasnije ekonomske rezultate učenika (Brookings, 2021.).

Unatoč značajnom napretku u poboljšanju pristupa obrazovanju i podizanju razine obrazovnih postignuća ljudi širom svijeta, mnogi radnici još uvijek su nedovoljno obrazovani za poslove koje obavljaju, posebno u zemljama s niskim primanjima. Istodobno, mnogi ljudi u zemljama s visokim prihodima rade na poslovima koji zahtijevaju nižu razinu obrazovanja.

I nedovoljno obrazovanje i prekomjerno obrazovanje odražavaju neadekvatno korištenje ljudskog kapitala i, ako su uporni, takvi neusklađenosti mogu rezultirati visokim ekonomskim i društvenim troškovima za radnike, poslodavce i društvo u cjelini. Kako bi se podržalo kreiranje politike temeljeno na dokazima čiji je cilj smanjenje neusklađenosti, potrebno je procijeniti u kojoj mjeri stupanj obrazovanja radnika odgovara razini obrazovanja koja je potrebna za njihova radna mjesta, a također i razumjeti uzroke i posljedice prekomjernog i nedovoljnog obrazovanja među različitim skupinama stanovništva (poput žena i muškaraca, mladih i starijih ljudi, radnika migranata). Takve su informacije bitne za planiranje makroekonomskog razvoja i razvoja ljudskih resursa te za oblikovanje odgovarajućih politika.

6.1. Uloga kognitivnih i mekih vještina u oblikovanju ekonomskih ishoda

Vještine su važna odrednica zarade radnika i mogućnosti zaposlenja. Nijedan test ne mjeri savršeno vještine relevantne za ekonomski uspjeh, ali testovi kojima je cilj mjerenje analitičkih sposobnosti često su u korelaciji s ishodima na tržištu rada. Ishodi zapošljavanja također ovise o mekim vještinama-snopu osobina karaktera (koje se ponekad nazivaju i kognitivne vještine) koje uključuje motivaciju, ustrajnost, upornost, kreativnost, samokontrolu i sposobnost produktivnog rada u skupinama. Važno je napomenuti, međutim, da su testovi kognitivnih i mekih vještina povezani s drugim čimbenicima koji utječu na ishode zapošljavanja, poput obrazovnih postignuća, prihoda roditelja i okruženja u susjedstvu. To otežava precizno mjerenje relativne važnosti ovih drugih čimbenika u odnosu na vještine u utvrđivanju kasnijeg ekonomskog uspjeha mlade osobe. Ovu poteškoću dodatno otežava činjenica da je stvaranje vještina kumulativni proces u kojem iskustva u ranom djetinjstvu i adolescenciji postavljaju

temelje za buduće učenje. Ova kumulativna značajka djelomično se može pripisati percepciji učinkovitosti u učenju: rani uspjeh u učenju ne samo da olakšava kasniju izgradnju vještina, već također pokazuje da trud ima nagrade, što može stvoriti samopojačavajuću motivaciju za nastavak učenja. Druga je strana da prepreke u ranom učenju mogu imati kumulativne negativne učinke na kasnije formiranje vještina. Takve su prepreke posebno zabrinjavajuće s obzirom na to da učinci vještina na ekonomske ishode sežu daleko iznad zarade. Rezultati testova za rano djetinjstvo povezani su sa stopama završene srednje škole, posjećenosti fakulteta, brakom, vlasništvom nad kućom i štednjom za mirovinu (Brookings, 2021.).

6.2. Povećanje vještina

Jaz u zaradi između srednjoškolskih i fakultetski obrazovanih radnika više se nego udvostručio u posljednja tri desetljeća (Brookings, 2021.). Iako veliki broj razvijenih zemalja pokazuje sličan trend, čini se da Sjedinjene Države imaju najveću premiju za vještine- to jest jaz između plaća nisko i visokokvalificiranih radnika zbog velikog broja stanovnika i velike ponude, ali i potražnje niskokvalificiranih radnika (Brookings, 2021.). Djelomično, veličina ovog jaza odražava činjenicu da su zarade radnika s visokom razinom obrazovanja prilagođene inflaciji porasle mnogo više u posljednjih 35 godina nego zarade manje obrazovanih radnika, zapravo, stvarna zarada za muškarce bez prvostupnika zapravo je pala od 1980. godine - i dramatično pala za muškarce bez završene srednje škole, čija je zarada smanjena za više od 20 posto (Brookings, 2021.). Dobit u zaradama za žene sa prvostupničkom ili višom stručnom spremom bila je više nego dvostruko veća od one za žene sa završenom srednjom školom, nekim fakultetom ili višom stručnom spremom.

6.3. Povećanje broja obrazovanih žena

Udio mladih žena s fakultetskom diplomom gotovo se udvostručio, sa 21 na 39 posto, a sada je vjerojatnije da su mlade žene nego mladići koji imaju visoku stručnu spremu. To se poklopilo s velikim povećanjem premije plaća za žene s fakultetskom diplomom. Stope završenih srednjih škola također su se povećale u tom razdoblju (Brookings, 2021.).

Ipak, mnogi istraživači brinu se da su razine vještina među mladim ljudima preniske. Povijesno gledano, uzastopne su generacije stjecale više obrazovanja po stopi od otprilike jedne dodatne godine školovanja svakog desetljeća; na primjer, pojedinci rođeni 1930. imali su u prosjeku oko 11 godina školovanja do svoje 30. godine, u usporedbi s 13 godina za osobe rođene 1950. No, za pojedince rođene oko 1950. i kasnije, ovaj je tempo otprilike prepolovljen, iako su se

ekonomski povrati u obrazovanje povećali. Pojedinci rođeni oko 1985. godine, koji su 2015. imali 30 godina, imali su prosječno 14 godina školovanja (Brookings, 2021.).

Žene u zemljama s visokim prihodom imaju veću vjerojatnost od muškaraca da budu preodgojene, dok su žene u zemljama s nižim prihodima vjerojatnije nedovoljno obrazovane. Kad se podaci razvrstaju prema spolu, može se vidjeti da se i žene i muškarci suočavaju s poteškoćama u pronalaženju posla koji odgovara njihovom obrazovanju. Međutim, dok u zemljama s višim dohotkom nema značajnih razlika između dva spola u smislu stupnja podudaranja, žene u zemljama s nižim prihodima imaju manje šanse od muškaraca da imaju poslove koji odgovaraju njihovoj razini obrazovanja (ILO, 2021.).

U zemljama s visokim prihodima stopa prekomjernog obrazovanja veća je za žene nego za muškarce; u zemljama s višim srednjim dohotkom nema značajnih razlika; a u zemljama s nižim prihodima veća je vjerojatnost da će žene od muškaraca biti nedovoljno obrazovane za poslove koje obavljaju (ILO, 2021.).

Ove razlike u obrascima neusklađenosti obrazovanja između žena i muškaraca, te između zemalja sa nižim i višim prihodima, ukazuju na to da će, kako zemlja postaje sve razvijenija, mnoge dobro obrazovane žene završiti na poslovima koji su ispod njihove razine obrazovanja. Međutim, također treba napomenuti da se neke žene mogu prihvatiti takvih poslova jer nude određene prednosti (na primjer, kao što je ranije spomenuto, manje zahtjevan i stresan posao, poboljšana ravnoteža između privatnog i privatnog života, bolja socijalna zaštita, kraća putovanja na posao, povećana društvena odgovornost, i tako dalje). Kako bi se smanjio broj žena koje prihvaćaju poslove za koje su prekomjerno obrazovane, možda će biti potrebno usvojiti politike za promicanje jednake raspodjele kućanskih i skrbničkih dužnosti između muškaraca i žena te za poboljšanje pristupa ustanovama za brigu o djeci, što zauzvrat može podržati bolja ravnoteža između posla i života.

Heterogenost u obrascima neusklađenosti obrazovanja naglašava važnost ne samo razmatranja fenomena na ukupnoj razini, već i identificiranja razloga za takve neravnoteže. Iako relevantni detaljni podaci trenutno nisu dostupni, pandemija COVID-19 vjerojatno je imala utjecaj na stopu obrazovnog neusklađenosti među ženama, osobito onima s nižom razinom obrazovanja jer su one koncentrirane u uslužnim djelatnostima koje je pandemija najviše pogodila- povezana ograničenja, poput maloprodaje i ugostiteljstva, i zato što je veća vjerojatnost da će morati brinuti o djeci. Ne samo da je vjerojatno da je stopa podudaranja žena opala, već su se i mnoge

žene preselile na posao s nepunim radnim vremenom, izgubile posao ili potpuno napustile radnu snagu. Na primjer, u Sjedinjenim Američkim Državama udio zaposlenih žena pao je sa 60,2 posto u 2019. na 57,1 posto u 2020. U Dominikanskoj Republici, koja se uvelike oslanja na turistički sektor, stopa podudaranja žena smanjila se u 2020. dok se povećao broj muškaraca (ILO, 2021.).

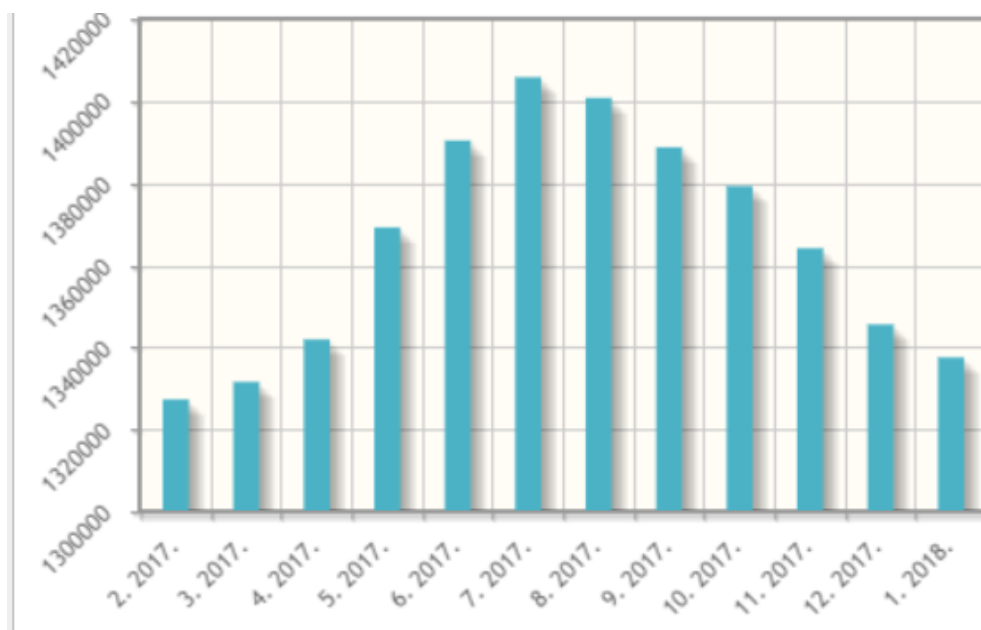
7. ANALIZA NEZAPOSLENOSTI PREMA STUPNJU OBRAZOVANJA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Republika Hrvatska je zemlja koja trenutno broji ukupno 4.284.889 stanovnika od čega je 2.218.554 žena i 2.066.335 muškaraca što govori o ukupnom većem broju žena od muškaraca (Državni zavod za statistiku, 2021.). Kada je u pitanju radna snaga, zaposlenost i obrazovanja situacija je malo drugačija. U ovom poglavlju prikazat će se podaci Državnog zavoda za statistiku vezano za zaposlenost, ali i obrazovnu strukturu u Republici Hrvatskoj.

7.1. Nezaposlenost prema stupnju obrazovanja u Republici Hrvatskoj

Od prije je poznato kako se nezaposlenost najčešće veže uz nedovoljno visok stupanj obrazovanja. U ovom poglavlju prikazat će se nezaposlenost prema stupnju obrazovanja u Republici Hrvatskoj.

Slika 2.: Ukupna zaposlenost u Republici Hrvatskoj u 2017. godini

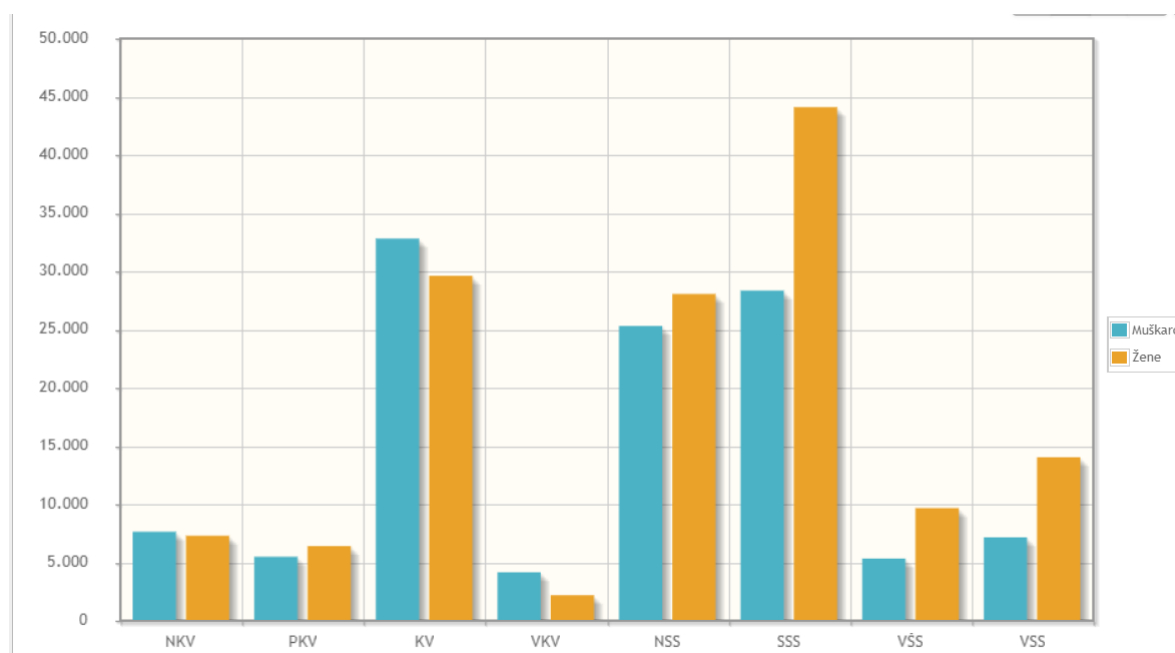
Izvor: autor preuzeo gotovo grafičko rješenje iz: Državni zavod za statistiku, 2018. godina.

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku vidljivo je kako je u 2017. godini u Republici Hrvatskoj bilo ukupno 1.365.417 zaposlenih od ukupnog broja zaposlenih osoba ukupno je 648.041 žena. Dakle, može se zaključiti kako je u Republici Hrvatskoj sama stopa zaposlenosti vrlo niska. Naime, u državi nije niti polovica stanovnika zaposlena što dovodi do velikih ekonomskih problema kao što su pad gospodarstva, slab natalitet i slično. Prosječna neto plaća u 2012. godini u Republici Hrvatskoj iznosi 5.478 kuna dok je prosječna mjesečna bruto plaća 7.875 kuna. U 2020. godini prosječna neto plaća iznosila je 6.763 kune dok je prosječna bruto plaća iznosila 9.216 kuna (Državni zavod za statistiku 2021.). Ovakvi podaci govore kako je mjesečni iznos prosječne plaće u Republici Hrvatskoj porastao u odnosu na prethodne godine.

Godine 2017. je bilo ukupno 12.409 registriranih nezaposlenih osoba što govori da je stopa nezaposlenosti u Republici Hrvatskoj bila 12,70% što je vrlo visoka stopa nezaposlenosti kada se u obzir uzme veličina države jer, prema veličini i teritoriju te broju stanovnika, u državi bi trebalo raditi puno više osoba.

U obrazovnoj strukturi nezaposlenih najviše je onih koji su završili srednje strukovne škole i gimnazije 4 godine ili više (36.958 ili 29,4%), zatim slijede oni koji su završili 3 ili više godina srednjih strukovnih škola i škola sa tehničke i visoke vještine Radnici (36.199 ili 28,8%), maturanti (22.074 ili 17,6%), nastavnici i fakulteti (14.389 ili 11,5%), fakulteti, visokoškolski i strukovni istraživači (9.343 ili 7,4%), a ne pohađaju škola I oni koji nisu završili osnovnu školu (6.538 ili 5,2%). U usporedbi s istim mjesecom prošle godine, broj nezaposlenih osoba u svim obrazovnim skupinama se smanjio. Najveći pad nezaposlenosti bio je među onima koji nisu išli u školu i nisu završili osnovnu školu (pad od 23,3%), dok su najmanji pad imali oni koji su završili fakultet i školu (pad od 13,7%) (HZZ, 2021.).

Slika 2.: Nezaposlenost prema spolu i obrazovanju

Izvor: : autor preuzeo gotovo grafičko rješenje iz: Državni zavod za statistiku, 2015. godina.

Kada je u pitanju nezaposlenost prema obrazovanju i spolu u 2015. godini rezultati prikazuju kako je najviše nezaposlenih žena i muškaraca sa završenom srednjom stručnom spremom (ukupno 44.056 žena i 28.303 muškaraca). Najmanje nezaposlenih je visokokvalificiranih stanovnika odnosno onih sa višom i visokom stručnom spremom. Međutim, treba uzeti i u obzir kako je znatno manje stanovnika koji imaju višu ili visoku stručnu spremu, a puno više onih sa srednjom stručnom spremom. Dakle, prema obrazovnoj strukturi može se reći kako su „najugroženiji“ oni stanovnici koji imaju srednju stručnu spremu, ali, isto tako, osobe koje imaju višu ili visoku stručnu spremu nisu „zaštićene“ od nezaposlenosti u državi jer je potražnja sve manja te za visoko obrazovane ljude sve češće u njihovoj struci, nažalost, nema mjesta. Među ukupnim brojem nezaposlenih u kolovozu 2021., broj nezaposlenih muškaraca bio je 54.586 (43,5%), a broj nezaposlenih žena 70.915 (56,5%). U odnosu na kolovoz 2020. broj nezaposlenih muškaraca smanjen je za 17,4%, a broj nezaposlenih žena za 16,9%. Tijekom razdoblja promatranja udio muškaraca u registriranoj nezaposlenosti se smanjio, dok se udio žena povećao za 0,2% (HZZ, 2021.).

Može se zaključiti kako tokom godina broj nezaposlenih muškaraca i žena U Republici Hrvatskoj sve više raste. Prema spolu, najviše nezaposlenih je žena dok je, prema obrazovnoj strukturi, najviše nezaposleno onih osoba koje imaju srednju stručnu spremu.

7.2. Oporavak radnih mjesta i povećana nejednakost kao dugoročni ožiljci COVID-19

Kriza na tržištu rada koju je izazvala pandemija COVID-19 daleko je od okončanja, a rast zaposlenosti neće biti dovoljan da nadoknadi gubitke pretrpljene barem do 2023. godine, prema novoj procjeni Međunarodne organizacije rada (MOR). Trendovi 2021. (WESO Trendovi) projiciraju da će globalna kriza uzrokovana 'jaz u zapošljavanju' dosegnuti 75 milijuna 2021. godine, prije nego što će pasti na 23 milijuna 2022. Povezani jaz u radnom vremenu, koji uključuje jaz radnih mjesta i onih na skraćenom radnom vremenu, iznosi ekvivalent od 100 milijuna radnih mjesta s punim radnim vremenom u 2021. i 26 milijuna radnih mjesta s punim radnim vremenom u 2022. Taj nedostatak zaposlenosti i radnog vremena dolazi povrh ustrajno visoke razine nezaposlenosti prije krize, nedovoljna iskorištenost rada i loši uvjeti rada (ILO, 2021). Posljedično, očekuje se da će globalna nezaposlenost 2022. godine iznositi 205 milijuna ljudi, što će uvelike premašiti razinu od 187 milijuna u 2019. To odgovara stopi nezaposlenosti od 5,7 posto. Izuzimajući krizno razdoblje COVID-19, takva je stopa posljednji put viđena 2013. godine.

Najgore pogođene regije u prvoj polovici 2021. bile su Latinska Amerika i Karibi, te Europa i središnja Azija. U oba slučaja, procijenjeni gubici radnih sati premašili su osam posto u prvom tromjesečju i šest posto u drugom tromjesečju, u usporedbi s globalnim gubicima radnih sati od 4,8, odnosno 4,4 posto u prvom i drugom tromjesečju (ILO, 2021.).

Predviđa se da će se oporavak globalnog zapošljavanja ubrzati u drugoj polovici 2021. godine, pod uvjetom da ne dođe do pogoršanja ukupne situacije s pandemijom. Međutim, to će biti neujednačeno, zbog nejednakog pristupa cjepivu i ograničenih kapaciteta većine zemalja u razvoju i gospodarstava u nastajanju da podrže snažne mjere fiskalnih poticaja. Nadalje, kvaliteta novootvorenih radnih mjesta vjerojatno će se pogoršati u tim zemljama.

Pad zaposlenosti i odrađenog radnog vremena pretočio se u nagli pad prihoda od rada i odgovarajući porast siromaštva. U usporedbi s 2019. godini, dodatnih 108 milijuna radnika diljem svijeta sada je kategorizirano kao siromašno ili izrazito siromašno (što znači da oni i njihove obitelji žive s protuvrijednošću manjom od 3,20 USD po osobi dnevno). Pet godina napretka u iskorjenjivanju radnog siromaštva poništeno je, kaže se u izvješću, dodajući da to čini postizanje cilja UN -a o održivom razvoju za iskorjenjivanje siromaštva do 2030. još neuhvatljivijim (ILO, 2021.).

Kriza uzrokovana pandemijom COVID-19 također je pogoršala već postojeće nejednakosti pogodivši teže ugrožene radnike, navodi se u izvješću. Rasprostranjeni nedostatak socijalne zaštite-na primjer među dvije milijarde radnika u neformalnom sektoru u svijetu-znači da su poremećaji rada povezani s pandemijom imali katastrofalne posljedice na obiteljske prihode i sredstva za život. Kriza je nesrazmjerno pogodila i žene. Njihovo zaposlenje opalo je za 5 posto u 2020. u usporedbi s 3,9 posto za muškarce. Veći udio žena također je ispao s tržišta rada, postajući neaktivan. Dodatne domaće odgovornosti koje su posljedica karantina u krizi također su stvorile rizik ponovne tradicionalizacije rodnih uloga. Globalno, zaposlenost mladih pala je 8,7 posto u 2020. u usporedbi s 3,7 posto odraslih, pri čemu je najizraženiji pad zabilježen u zemljama sa srednjim dohotkom. Posljedice ovog kašnjenja i poremećaja u ranom iskustvu mladih na tržištu rada mogle bi trajati godinama (ILO, 2021.).

Utjecaj pandemije na izgled mladih na tržištu rada detaljnije je izložen u izvještaju ILO -a objavljenom uz WESO Trendove. Ažuriranje o utjecaju krize COVID-19 na tržište rada mladih također otkriva da su rodne razlike na tržištu rada mladih postale izraženije. Oporavak od COVID-19 nije samo zdravstveni problem. Također je potrebno prevladati ozbiljnu štetu po gospodarstva i društva. Bez namjernog napora da se ubrza otvaranje pristojnih radnih mjesta, te podrži najugroženije članove društva i oporavi najteže pogođeni gospodarski sektori, dugotrajni učinci pandemije mogli bi biti s nama godinama u obliku izgubljenih ljudi i ekonomski potencijal i veće siromaštvo i nejednakost. Potrebna nam je sveobuhvatna i koordinirana strategija, zasnovana na politikama usmjerenim na čovjeka, podržana djelovanjem i financiranjem. Ne može biti stvarnog oporavka bez oporavka pristojnih radnih mjesta (ILO, 2021.).

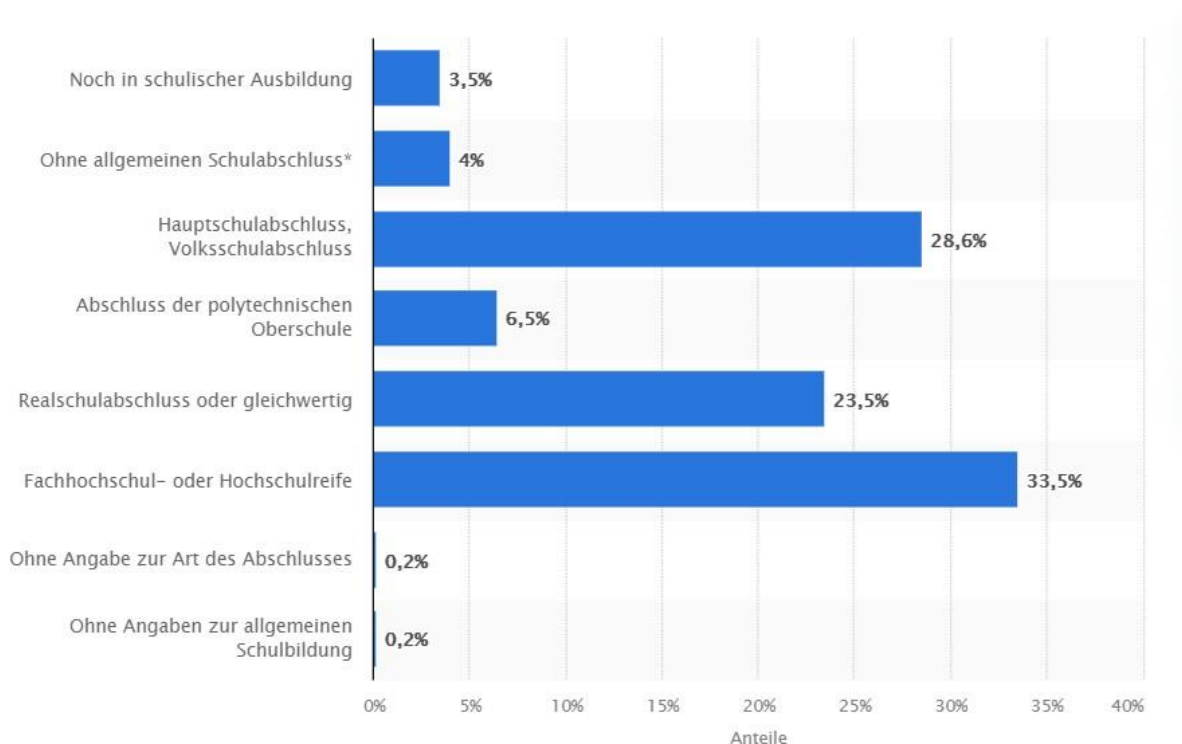
Osim što gleda na radno vrijeme i izravne gubitke zaposlenosti, te je spriječio rast radnih mjesta, WESO ocrtava strategiju oporavka strukturiranu oko četiri načela (ILO, 2021.):

- promicanje široko zasnovanog gospodarskog rasta i stvaranje produktivnog zaposlenja;
- podupiranje prihoda kućanstava i tranzicije na tržištu rada;
- jačanje institucionalnih temelja potrebnih za uključiv, održiv i otporan gospodarski rast i razvoj; te
- korištenje socijalnog dijaloga za razvoj strategija oporavka usmjerenih na čovjeka.

7.3. Obrazovna struktura stanovništva u Republici Hrvatskoj i Njemačkoj te podaci država članica Europske unije

Prema trenutnim podacima Njemačka broji ukupno 83.929.091 milijuna ljudi. Očekuje se da će do kraja stoljeća njemačko stanovništvo pasti na 74,73 milijuna ljudi. Zbog toga će Velika Britanija i Francuska nadmašiti njemačko stanovništvo. Stopa smrtnosti u Njemačkoj veća je od nataliteta od 1970 -ih. Trenutno natalitet iznosi 9.397 rođenih na 1.000 ljudi, koji se svake godine smanjuje. Stopa smrtnosti je 11.392 smrtna slučaja na 1.000 ljudi. Osim toga, stopa fertiliteta u Njemačkoj iznosi 1,59 rođenja po ženi. Ljudi u Njemačkoj žive dulje i imaju sve manje djece. Njemačka također ima visoku srednju dob od 47,4 godine. Projekcije pokazuju da će do 2050. godine 37,6% stanovništva imati više od 60 godina. Rast koji je Njemačka vidjela u prošlosti usporio se gotovo do posljednjih godina, sa stopom rasta od samo 0,20%. Do 2025. očekuje se da će se stanovništvo početi lagano smanjivati. Predviđa se da će do 2020. godine biti 82.540.450 stanovnika, ali će se do 2050. godine smanjiti na manje od 80.000.000 (World Population Review).

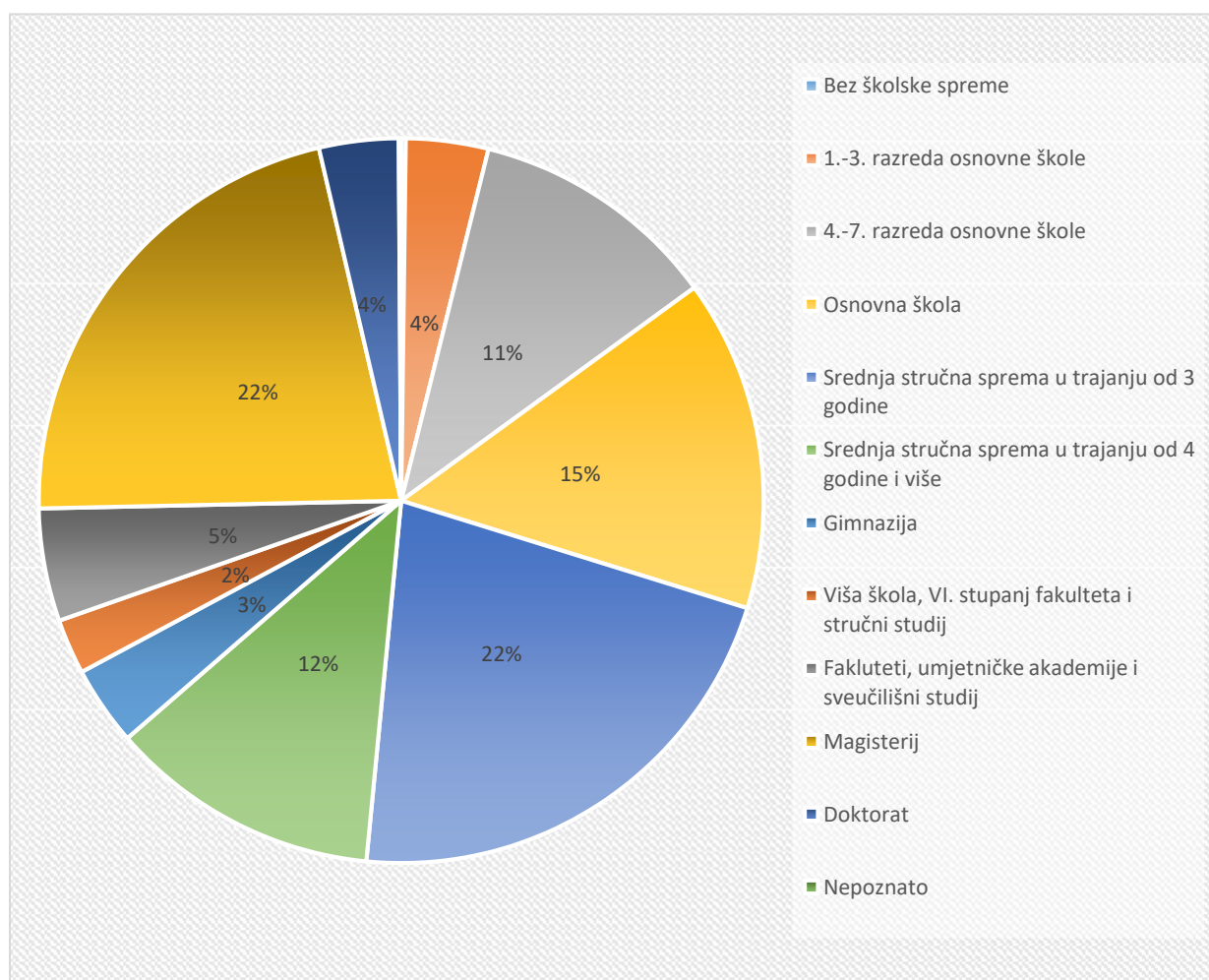
Grafikon 1.: Obrazovna struktura stanovništva Njemačke

Izvor: : autor preuzeo gotovo grafičko rješenje iz: Statista.de, 2019.

Statistika pokazuje obrazovno stanje u Njemačkoj i sliku raspodjele stanovništva prema svjedodžbi (od 2019.). U 2019. godini u Njemačkoj je bilo 28,6% njemačkih građana u dobi od 15 i više godina sa završenom srednjom školom ili nacionalnim obrazovanjem. Kvalifikacija stanovništva ovisi o ekonomskoj situaciji posebne odredbe, što pozitivno utječe na performanse industrije. Prema rezultatima je vidljivo kako se 3,5% radnog stanovništva još uvijek školuje. Ukupno 4% stanovništva nema završeno osnovnoškolsko obrazovanje, dok ih je 6,5% završilo srednju politehničku školu. Nadalje, završeno fakultetsko obrazovanje ima ukupno 33,5% građana. Za 0,4% stanovništva ne postoje podaci o stupnju obrazovanja i općem školovanju.

Grafikon 2.: Obrazovna struktura stanovništva u Republici Hrvatskoj

Izvor: Izrada autora rada prema podacima: Državni zavod za statistiku, 2021.

Grafikon prikazuje obrazovnu strukturu hrvatskih stanovništva. Prema rezultatima je vidljivo kako veći dio stanovnika ima završenu srednju stručnu spremu, ali isto tako 15% ukupnog stanovništva ima završenu samo osnovnu školu. Nadalje, gimnazijski program završilo je 3%

stanovnika dok je fakultet, umjetničku akademiju, sveučilišni studij te magisterij završilo ukupno 27% stanovnika. Doktorat je završilo svega 3% stanovništva u Republici Hrvatskoj.

Obrazovanje igra vitalnu ulogu u gospodarskom i društvenom kontekstu Europe. Diljem kontinenta postoji mnoštvo različitih obrazovnih sustava, svaki sa svojim stavovima i pristupima obrazovanju svoje populacije. Najuspješniji obrazovni sustavi budućnosti vjerojatno će biti oni koji se mogu najbrže prilagoditi novim tehnologijama i svojim učenicima ponuditi pristup digitalnoj infrastrukturi. EU smatra da je srednjoškolsko obrazovanje minimalna poželjna razina obrazovanja za građane EU. Vještine i kompetencije stečene na ovoj razini smatraju se bitnima za uspješan ulazak na tržište rada i kao temelj za učenje odraslih. Stoga glavni pokazatelj „oni koji su ranije napustili obrazovanje i osposobljavanje“ mjeri udio stanovništva u dobi od 18 do 24 godine s najviše nižim srednjim obrazovanjem i koji nije bio uključen u daljnje obrazovanje ili osposobljavanje tijekom četiri tjedna koja su prethodila istraživanju. Odražavajući različite nacionalne okolnosti, sve države članice osim Ujedinjenog Kraljevstva sveukupni cilj EU -a za rano napuštanje obrazovanja i osposobljavanja prenijele su u nacionalne ciljeve. Nacionalni ciljevi kreću se od 4 % za Hrvatsku do 16 % za Italiju. Kao što je prikazano na slici 2, 13 država članica već je postiglo svoje nacionalne ciljeve u 2018. godini (Eurostat, 2021.).

Stope prijevremenog napuštanja uvelike se razlikuju po državama članicama. U 2018. godini najmanji udio rano napuštenih zabilježen je u nekim zemljama južne i istočne Europe (Hrvatska, Slovenija, Litva, Grčka i Poljska) sa stopama manjim od 5 %. Istodobno, neke druge južne zemlje, poput Španjolske (17,9 %), Malte (17,5 %) i Rumunjske (16,4 %) prijavile su najveći udio u EU -u (Eurostat, 2021.).

Južnoeuropske zemlje također su doživjele snažan pad u ranom napuštanju u razdoblju od 2008. do 2018., osobito Portugal (s 34,9 % na 11,8 %), Španjolska (s 31,7 % na 17,9 %) i Malta (s 27,2 % na 17,5 %). S druge strane, pet je država članica s većim udjelima u 2018. nego u 2008. (Slovačka, Švedska, Češka, Mađarska i Rumunjska). Ukupno 17 država članica već je bilo ispod ukupnog cilja EU -a od 10 % u 2018 (Eurostat, 2021.).

Zemlja rođenja snažno utječe na stopu prijevremenog napuštanja EU -a . Ljudi koji žive u zemlji različitoj od one u kojoj su rođeni vjerojatnije će se boriti za završetak obrazovanja. Društveno-ekonomski status u velikoj je mjeri te poteškoće, ali pitanja povezana s useljavanjem, poput

jezičnih barijera i naseljavanja u novu sredinu, također su u igri, prema Institutu za migracijsku politiku (Eurostat, 2021.).

Općenito, nizak stupanj obrazovanja - najviše niže srednje obrazovanje - utječe na druge društveno -ekonomske čimbenike. Najvažniji od njih su zaposlenost, nezaposlenost i rizik od siromaštva ili socijalne isključenosti. Neki od tih odnosa također su detaljno analizirani u drugim člancima (Eurostat, 2021.).

Rano napuštanje obrazovanja i osposobljavanja suočava se s posebno ozbiljnim problemima na tržištu rada. Kao što prikazuje slika 4, 53,8 % osoba koje su ranije napustile školu bilo je nezaposleno ili je bilo neaktivno u 2018. Situacija s prijevremenim napuštanjem s vremenom se pogoršala: između 2008. i 2018. godine, udio rano napuštenih od 18 do 24 godine koji nisu bili zaposleni ali oni koji su htjeli raditi porasli su s 30,6 % na 33,0 %. Međutim, ovo povećanje nije kontinuirano - situacija se posljednjih godina zapravo poboljšala pa je udio pao sa 37,4 % u 2016. na 33,0 % u 2018. godini (Eurostat, 2021.).

Obrazovanje i osposobljavanje leže u središtu strategije Europa 2030 i smatraju se ključnim pokretačima rasta i zapošljavanja. Posljedice ekonomske krize zajedno sa starenjem stanovništva, kroz njihov utjecaj na gospodarstva, tržišta rada i društvo, dva su važna izazova koja mijenjaju kontekst u kojem obrazovni sustavi djeluju. Istodobno, obrazovanje i osposobljavanje pomažu povećati produktivnost, inovativnost i konkurentnost. Danas se više srednje obrazovanje smatra minimalnom poželjnom razinom obrazovanja za građane EU. Mladim ljudima koji prerano napuste obrazovanje i osposobljavanje nedostaju ključne vještine i riskiraju se suočiti s ozbiljnim, trajnim problemima na tržištu rada te doživjeti siromaštvo i socijalnu isključenost. Oni koji su napustili obrazovanje i osposobljavanje i koji ipak uđu na tržište rada vjerojatnije će biti na nesigurnim, nisko plaćenim poslovima te će se oslanjati na programe socijalne skrbi i druge socijalne programe. Također je manje vjerojatno da će biti 'aktivni građani' ili se baviti učenjem odraslih.

Osim toga, tercijarno obrazovanje, povezano s istraživanjem i inovacijama, pruža visokokvalificirani ljudski kapital. Nedostatak ovih vještina predstavlja ozbiljnu prepreku gospodarskom rastu i zapošljavanju u doba brzog tehnološkog napretka, intenzivne globalne konkurencije i potražnje na tržištu rada za sve većom razinom vještina. Strategija Europa 2030., kroz prioritet pametnog rasta, ima za cilj rješavanje ranog napuštanja školovanja i podizanje razine tercijarnog obrazovanja. Obrazovni ciljevi EU -a međusobno su povezani s drugim

ciljevima strategije Europa 2020. jer visoko obrazovanje poboljšava zapošljivost, što zauzvrat smanjuje siromaštvo. Cilj tercijarnog obrazovanja dodatno je povezan s ciljem istraživanja i razvoja (I&R) i inovacije jer će ulaganja u sektor istraživanja i razvoja vjerojatno povećati potražnju za visokokvalificiranim radnicima.

8. ZAKLJUČAK

Suvremeni oblici obrazovanja počeli su se oblikovati u Europi početkom 19. stoljeća, pa se Europa smatra kolijevkom obrazovne politike, jer su najstarija sveučilišta stvorena u ovoj regiji. Konkurentnost je jedan od ključnih preduvjeta za gospodarski razvoj, a u njemu važnu ulogu ima ljudski kapital, točnije razina znanja. Visoko kvalificirana radna snaga stvara sposobnost zemlje da razvija, proširuje i koristi znanje i informacije, čineći tako zemlju konkurentnijom. Najvažnija odrednica kvalitete radne snage je obrazovni sustav u zemlji. Prema piramidi konkurentnosti, obrazovanje je jedan od osnovnih čimbenika koji dovodi do gospodarskog rasta, bolje kvalitete života i pune zaposlenosti.

Današnji obrazovni sustav u Republici Hrvatskoj započinje predškolskim ustanovama, vrtićima i ustanovama koje provode predškolske programe. U vrtiću, od dobi od šest mjeseci do polaska djeteta u školu, djeca su uključena u cjelodnevno ili kratkotrajno roditeljstvo i obrazovanje, zdravstvenu zaštitu, prehranu i socijalnu skrb. Osnovno obrazovanje počinje upisom u prvi razred osnovne škole. Obvezan je za svu djecu, obično od 6 do 15 godina, a do 21 godine za učenike s višestrukim smetnjama u razvoju. Osnovna škola traje osam godina i nudi redovne i posebne tečajeve. Nakon završenog osnovnog obrazovanja učenici imaju priliku nastaviti školovanje u neobaveznim srednjim školama. Srednje škole su prema vrsti obrazovnog plana podijeljene na gimnazije, strukovne škole i umjetničke škole. U srednjoj školi tečaj traje četiri godine, a obrazovanje učenika završava sa sazrijevanjem zemlje. Nakon srednjeg obrazovanja slijede visoko obrazovanje i visoko obrazovanje na veleučilištima i sveučilištima u cijeloj Republici Hrvatskoj.

Njemačka nudi specifičan sustav srednjoškolskog obrazovanja. Posebnost njenog sustava jest da specijalizacija kreće jako rano što omogućava učenicima lakše zaposlenje u budućnosti.

Obrazovanje u Republici Hrvatskoj je, kao i u drugim državama, vrlo bitno za zaposlenje, ali i za sam ekonomski rast i razvoj države. Prema podacima koji su analizirani u radu, može se zaključiti kako je najviše nezaposlenih žena i muškaraca koji imaju srednju stručnu spremu. Obrazovna struktura i same ekonomske odrednice obrazovanja vrlo su bitan faktor u razvoju države i njenom ekonomskom rastu.

9. LITERATURA

Knjige i članci:

1. Andabaka. A., Školarine visokih učilišta u zemljama Europske unije i Hrvatske, https://www.researchgate.net/publication/301695133_Skolarine_visokih_ucilista_u_zemljama_Europske_unije_i_Hrvatskoj
2. Bušelić, M. (2007) Znanje i konkurentnost, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Odjel za ekonomiju i turizam „Dr. Mijo Mirković“, Pula.
3. Centar za informiranje i savjetovanje u karijeri, EU strategije i drugi dokumenti <http://www.cisok.hr/eu-strategije-i-drugi-dokumenti> (pristupljeno 30.06.2021.)
4. Central intelligence agency, Literacy, dostupno na: <https://web.archive.org/web/20130309183118/https://www.cia.gov/library/publication/s/the-world-factbook/fields/2103.html?countryName=Croatia&countryCode=hr®ionCode=eu> (pristupljeno: 30.06.2021.)
5. Clean energy wire, How Germany's Vocational Education and Training system works dostupno na: <https://www.cleanenergywire.org/factsheets/how-germanys-vocational-education-and-training-system-works> (pristupljeno: 30.06.2021.)
6. Dolenc, D. (2010.), Modeli financiranja visokog obrazovanja: primjeri prakse u devet zemalja Europske unije, Institut za razvoj obrazovanja, Zagreb http://www.iro.hr/userdocs/File/Publikacije/IRO_Modeli_financiranja_visokog_obrazovanja_u_EU_2010.pdf
7. Domović, V. (2011) Europsko obrazovanje: koncepti i perspektive iz pet zemalja, Školska knjiga, Zagreb
8. Ehmke (2004) In: PISA-Konsortium Deutschland (Hrsg.): PISA 2003 – Der Bildungsstand der Jugendlichen in Deutschland – Ergebnisse des 2. internationalen Vergleiches, Münster/New York: Waxmann, p. 244
9. German Federal Ministry of Education and Research (2011) Glossary entry ISCED 2011 – International Standard Classification of Education
10. Hochschulstart.de, Das Informations -und Bewerbungsportal, dostupno na: <https://hochschulstart.de/startseite/404> (pristupljeno: 30.06.2021.)
11. Ibo.org, dostupno na: <https://www.ibo.org/en/programmes/find-an-ib-school/?SearchFields.Region=&SearchFields.Country=DE&SearchFields.Keywords=>

[&SearchFields.Language=&SearchFields.BoardingFacilities=&SearchFields.SchoolG
ender=&SearchFields.ProgrammeCR=true](#) (prisupljeno: 30.06.2021.)

12. Institut za razvoj obrazovanja (2010) Modeli financiranja visokog obrazovanja: primjeri prakse u devet zemalja Europske unije, Zagreb, str. 105-106 Dostupno: http://www.iro.hr/userdocs/File/Publikacije/IRO_Modeli_financiranja_visokog_obrazovanja_u_EU_2010.pdf (prisupljeno: 30.06.2021.)
13. Mijanović, A. (2002) Obrazovna revolucija i promjene hrvatskog školstva (prinos koncepciji i strategiji promjena školstva Republike Hrvatske), Hrvatski zemljopis, Zagreb
14. Ministarstvo znanosti i obrazovanja, dostupno na: <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=3641> (prisupljeno: 30.06.2021.).
15. Minority rights group international, Minorities in Croatia, dostupno na: <https://minorityrights.org/publications/minorities-in-croatia/> (prisupljeno: 30.06.2021.)
16. Obrazovanje na drugi način, Službeno očitovanje MZOŠ-a o legalizaciji obrazovanja kod kuće dostupno na: <https://web.archive.org/web/20110706092956/http://www.druginacin.hr/clanci/sluzbeno-ocitovanje-mzos-a-o-legalizaciji-obrazovanja-kod-kuce/> (prisupljeno: 30.06.2021.)
17. Organisation für wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung (2007) PISA 2006 – Schulleistungen im internationalen Vergleich – Naturwissenschaftliche Kompetenzen für die Welt von Morgen. Bertelsmann Verlag, p. 268 – 270
18. Povećanje mobilnosti hrvatske akademske zajednice (2008) Ulazak Hrvatske u program Erasmus, Institut za razvoj obrazovanja, Zagreb.
19. Santini, G., Bebek, S. (2012) Vodič za razumijevanje obrazovanja, Rifin, Zagreb.
20. Schuetze, C. (2013) [Germany Backtracks on Tuition](#). The New York Times.
21. Ustav Republike Hrvatske, NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14
22. Vuković, D. (2007). Kvaliteta i konkurentnost. Dostupno na: https://bib.irb.hr/datoteka/578541.WHP-2007-07-1-01_Kvaliteta_i_konkurentnost.pdf. (prisupljeno: 15.9.2021.)
- 23.
24. Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2017) Nacionalni kurikulum za osnovnoškolski odgoj i obrazovanje, Zagreb
25. Britannica (2021) Education in Germany, dostupno na: <https://www.britannica.com/place/Germany/Cultural-life> (prisupljeno: 20.09.2021.)

26. ILO (2021) Slow jobs recovery and increased inequality risk long-term COVID-19 scarring, dostupno na: https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_794834/lang-en/index.htm (pristupljeno: 20.09.2021.)

27.27.